

LJUBLJANSKI ZVON

—
*Mesečnik
za književnost
in prosveto*

XLII. LETNIK 1922 3. ŠTEVILKA

IZDAJA TISKOVA ZADRUGA V LJUBLJANI

Vsebina marčevega zvezka:

1. J. Kelemina: Pogledi na sodobno pesništvo. (Konec prihodnjič.)	129
2. Mirko Pretnar: Samoten	134
3. Juš Kozak: Tehnica. (Dalje prihodnjič.)	135
4. Ivan Lah: Angelin Hidar. (Dalje prihodnjič.)	145
5. Alojzij Gradnik: Tolminski punt	154
6. Fran Tratnik: Aforizmi o umetnosti	160
7. F. S. Copeland: O Župančičevih prevodih Shakespearja	161
8. Marija Kmetova: Zima	170
9. Fran Lipah: Cvetje bajam	171
10. Književna poročila	180
A. Funtek: F. Finžgar: Razvalina življenja. — Miran Jarc: J. S. Machar: Strup iz Judeje. — Miran Jarc: Vladimir Vidrič: Pjesme. — France Veber: Ozvald K.: Logika. — Miran Jarc: Alfons Daudet. Sappho.	
11. Kronika	188
Fr. Kidrič: Prof. M. Murko o «početkih jединstvenega književnega jezika Hrvatov in Srbov». — A. Debeljak: O dadaizmu. (Konec prihodnjič.)	
12. Nove knjige	192

„Ljubljanski zvon“

izhaja v zvezkih po enkrat na mesec ter stane na leto 60 Din,
za pol leta 30 Din, za četrto leta 15 Din.

Posamezni zvezki se dobivajo po 7 Din.

Odgovorni urednik: Fran Albrecht.

Uredništvo ne vrača rokopisov, ki jih ni naročilo. — Upravništvo se nahaja
v Prešernovi ulici 54.

Last in založba «Tiskovne zadruga», z. z. o. z. v Ljubljani.

Tiska Delniška tiskarna, d. d. v Ljubljani.

J. Kelemina:

Pogledi na sodobno pesništvo.

Posamične struje, ki si slede tekom časa, se uveljavijo šele v borbi proti svojim predhodnicam; zato je zgodovinska nehvaležnost Kajnov znak, ki ga nosi mladina vseh časov — ne brez koketne bolesti — na čelū. Nikdo vendar ne misli, da se je mogla razviti kedaj kakšna smer brez predpostav, da je planila kot Pallas Athene v vsej dozorelosti iz Zenove glave. Pridobitve prejšnjih dob preidejo v gotovi meri v novo smer (to ni graja!), tudi ona doba od včeraj, ki se ji mladina roga, si sme lastiti v za-slugo, da je bila njena rednica. Samo da je razvoj odvedel novi rod preko točke, ki so jo dosegli oni. Odkriti v kulturnih pojavih starejše podstave in samonikli novi prirastek, je naloga kritikova. V kolikor iz svojih izsledkov ne izvaja za vstvarjajočega nikakih norm, ga ne zadene Zolajev očitek, da proglašā modrost od včeraj za modrost današnjega dne. Nobene ovire pa ni, da se ne postavi kritik na čelo porajajoče se struje. Gotovi elementi vstvarjanja ostanejo kljub vsem spremembam okusa in naziranja nedotaknjeni.

Tipično reklo kritike je, da je treba pojmovati pesniško delo kake dobe v okviru celotnega umetniškega in vobče socialnega življenja. Človeštvo se probuja polagoma iz psihoze velike vojne. Sestav nove družbe je delo revolucije; njen val je vrgel na površje nove plasti, ki so dokazale s svojimi uspehi nad odrevenelim buržujem pravico do obstoja. Točne in ciljnate kretnje pristojajo tej družbi brez tradicije bolje, nego slovesno umerjene geste — pride-dovana last dolgih rodov. Revolucija je osvežila spomin na človeško vrednost. V brezimnih masah je odhajal narod na bojišče — slepo orodje temnih sil; vrača se s podvojeno in potrojeno zavestjo svojega dostojanstva. Napredovala je mehanizacija življenja. K surovemu materijalizmu, v katerem tičimo globoko, tvorijo

mistične in verske potrebe posameznikov osupljiv kontrast. Razdelitev zemeljskih blagrov je vstvarila med imovitimi in neimovitimi silen prepad; med zadnje je pahnil tok časa tudi intelektualca — do včeraj pribornika meščanstva. Poslej se zginjajo, zavčedajoč se svojega položaja, krog radikalnejših, da, tudi utopističnih zastav. S socialnimi razmerami mora računati umetniška praksa. Vsled bede so se zmanjšale kulturne potrebe srednjih slojev; po zakonu prilagoditve mora iskati umetnik stike z novimi krogi in računati z njihovim okusom. Povsod vidimo kot učinek vojne dobe globoko nasprotstvo duhov: dočim si je prisvojila n. pr. mladina — tako upam v njeno čast — popolnoma in brez pridržka načela in pridobitve revolucije, zre gotov odlomek naroda brez umevanja v sedanost in greni s svojimi jedkimi kritikami še ostalim veselje nad tem, kar je dobrega v novem času. Silni preokret na vseh poljih je očitvidno obsodil mnovega, ki se ne more vživeti v nove čase, v duševno smrt.

Izid vojne je vstvaril tako v zmagovalcih kot v premagancih posebno mentalnost: tam neznošno oholost, tukaj mračno obupnost, ki kaže proti utopističnim formulam le malo odpornosti.

V umetnosti se razodeva delo revolucije v tem, da je razdrila historične oblike, ki so zadoščale prejšnjim dobam. Vzporedno teko poskusi, najti nove oblike izražanja. Korenine novega pokreta pa segajo ne samo v vojni čas, temveč tudi v neposredno predhodno dobo, približno v leto 1910. Tako nam sporočajo voditelji pokreta v svojih spisih, v katerih že uživajo same sebe nekako zgodovinsko. Pod vojnim pritiskom so se vkočile vse nabrane tvorne in razdiralne sile; odslej jim je dana prosta pot. Med umetniki in avtorji nove dobe najdemo tudi take, ki so se udeleževali že bojov v predhodnih smereh in so se razvili z nekako nujnostjo na novo stopnjo. A zunanje usode nove šole za enkrat ne bomo zasledovali, naj zadostuje izbira njenih načelnih misli, kakor se najdejo v umotvorih in številnih programih. Najlepši programi sicer ne morejo priklicati resničnega umetnika. Poseči nam je pri našem delu nekoliko nazaj v dobo naturalizma, za čigar premagovalca se smatra novi vek.

Z nastopom realizma so prvokrat odkrili pesniki poezijo v resničnem življenju krog sebe, ko so jo dolgo zaman iskali širom zemlje. Na mah se je odprlo vstvarjanju neizmerno polje. Z železno mirnostjo operaterja in s sočutjem angela odkriva Tolstoj v Sebastopolskih povestih grozote vojne, kjer se Cankar v slični snovi ob vsaki pretresljivi peripetiji zajoče. Potem ta pogum izpovedi obtožbe: vse kar je visokega in nizkega kliče umetnik pred

svoj sodni stol. Čustvovanje širokih mas in pesnikovo delo gresta vzporedno. On je bil glasnik socijalnih idej. Procvit realizma teče vzporedno z dobo rastočega industrijalizma in razvijajočega se tretjega stanu. Pripovedna umetnost je dosegla tedaj eno izmed višin razvoja, ko je spoznala kot svojo nalogo, ustvariti pragmatsko, to je vsestransko motivirano povest.

Pred pesnikovim očesom so ležali jasno tako vzroki kot učinki vsega dogajanja. Ob teh povodcih je prestavljal svoje figure. Konflikte je spletal in razpletal s točnostjo računarja. V svojih marmornih umotvorih so prikazovali pisatelji človeštvo, vključeno v sistem naravnih zakonitosti, in v popolni odvisnosti od njih. Vsa naloga pripovedovalca je bila, obdelati v tem tesnem okviru potek tega in onega slučaja, ki je na novo izpričeval neodoljivo moč narave. Tako se je boril realizem in njega robustnejši naslednik naturalizem za svobodo izraza, ko se je začel javljati proti njemu odpor. Ne samo na eni točki! Očitanja, ki so letela na strujo, so prevzeta skoro v celoti kot programne točke nove šole. Čim bolj se je vezal naturalizem z zahtevami tretjega stanu, ki je vzel vso strujo polagoma nekako v zakup, čim globlje se je pogrzel v socijalna vprašanja, tembolj so se mu odtujevali «višji» sloji, ki so čutili v socijalni tendenci ost, naperjeno proti njim. V filozofskih vprašanjih je odlikovala te umotvore nekaka kratkovidnost, v kateri so si domišljevali pisatelji, da smejo in morejo izreči zadnjo besedo tam, kjer je bilo še v resnici treba, udarjati temelje in trudapolno znašati gradivo za kasnejše spoznave. Koliko tendenčne poštenosti je izraženo v raznih socijalnih romanih — vendar se je polagoma ustalilo mnenje: naturalizem je v svoji omejenosti nesposoben za obravnavanje višjih vprašanj. Zastran oblike so bile zahteve naturalistov več kakor skromne. Preobilica materiala ni dovoljevala koncentracije in točne zgradbe.

Nobeden izmed očitkov se mi ne zdi tako tehtovit kot ta, da so imeli ti produkti premalo pesniškega duha. Čim bolj se je obkladala umetnost z zemeljsko težo, tem bolj je ta hiral. Svarilen simptom za umetnike bi moralo biti, da je odvrnilo od njih nezizprosnih tvorb s sigurnim čustvom finejše organizirano občinstvo in se zateklo v naročje mehkejše umetnosti, kjer še žive vsa čudesna pravljice. Poleg naturalizma je tekla neprestano struja, ki se je razvila polagoma v neoromantiko. V njenih izdelkih je prišla do veljave dolgo zapostavljena fantazija. Proti samozadovoljni vestnosti, s katero so opisovali avtorji naravo, se je uveljavilo načelo o relativnosti spoznanja. Narava kot taka nam ni spoznatna,

od nje dojmimo le to in na ta način, kar in kakor nam sporočajo čuti. To načelo je oropalo umetnika sigurnosti v gledanju narave in zrahljalo oblike umotvora. Nepozabno nam je še, kako smo morali v dobi impresijonizma iskati v šarenitih bojah, kako se je razodela narava umetnika, kolikšen del je od nje zaznal. V pripovedni umetnosti so izgubile osebe čez noč vse jasne konture, njih delovanje vsako določno smer. V neki nedoločni praznini plahutajo junaki sem in tje, sanjajo in umirajo. Lirika se je razlila v nejasno valovanje čustev, v katerem je bilo nemogoče doseči trdna tla. Po svoji idejni vsebini impresijonizem nikakor ni bil nasprotnik naturalizma. Kot tak je nastopal koj spočetka simbolizem, ki se seveda lahko brati z impresijonistično obliko. Nasproti resnični ali dozdevni plitvosti naturalizma se vračajo simbolni umetniki k reševanju višjih vprašanj in jih odevajo v obliko simbola. Pravzaprav je vsaka umetnost po sebi simbolna, ker so njena izrazna sredstva le znaki dejanskega stanja. Toda v teh izdelkih imamo višjo stopnjo simbola. Umetnik odkrije v predmetu, na katerega se nanaša, še eno lepoto: pomen, ki je pa brez substrata, dovezetnega čutom. Vse kar pove umetnik, si privzame masko globokoumnosti, vse pomeni nekaj več kot v doslovnem smislu. Ko pride spet v čisto veselje nad živo blestečo se barvo in priprostim zvokom in pomenom besede, tedaj se bo občinstvo zavedalo, kje tiči pomota te dobe. Simbolno pojmovanje predmeta prinese nedvomno obogatitje pesniških predstav — tudi narodna poezija pozna simbole v omejenem številu. Toda prvotna naloga pesništva je, vplivati s svojimi znaki na domišljijo in ne na razum. Sicer se pa umetniki tudi niso posluževali splošno znanih motivov, temveč so dajali prednost neznanim, in so si tako polagoma odtujili občinstvo. V izgubo je šla pri tej plašljivi maniri pogumna odkritosrčnost, ki je odlikovala naturalistično dobo.

Ako vzamete idejno jedro te dobe, se pokaže kot slaboten nasprotnik možatega naturalizma. Cela produkcija se dozdeva kot nevažna zadeva nekkih artistov, ki se neprestano ukvarjajo s svojim dekadentnim jaz-om in uganjajo kult s svojimi namišljenimi bolečinami. Taka struja, ki ne more ne živeti ne umreti, ni zmožna uveljaviti se v svetu trdih realnosti in celo zavladati jim. Izmed mnogoštevilnih skupin te šole bodi omenjena nemška dvojica Stefan George in Hofmannsthal, ker se njuno pojmovanje nalog umetnosti krije že s stremljenji najnovejše dobe (Werfel, eden izmed vodilnih pesnikov, je izšel naravnost iz okolice Hugona Salusa, pripadnika formalne šole). To kar imajo povedati ti virtuozni

v svojih brezhibnih pesnitvah, niso več «iznajdene povesti, temveč slike notranjega razpoloženja, namen produkcije ni zabava, temveč vtis».¹ Tu so jasni začetki nove duševne umetnosti, kakor jo zahteva ekspresionizem. Manj merodajna je omenjena skupina za novo dobo s svojo formalno strogostjo. V nadomestilo stvarnih opisov, ki jih je začela krčiti že ta doba, dobimo bohotno obilico notranjih dogodkov. Dostikrat brez zveze z ^oogrodjem umotvora. Oscar Wilde naniza v svojih družabnih dramah blesteče paradokse in stavke iz feministične filozofije: ženska je slika, moč problem. Slično Šved Strindberg. Tako kot ta mojstra govore njuni učenci po vseh deželah ter dokazujejo, da je ženska filozofija v resnici zelo dober kup. Marsikdo bi lahko tu prispeval, če bi hotel. Vsej obravnavani dobi daje vsiljiv feminizem poseben značaj.

Tako je približno ozadje najnovejše dobe, kateri je nekdo nadel neznačilno ime Ekspresionizem, izrazna umetnost. Vsaka umetnost izraža z večjo ali z manjšo jakostjo. Ime nove smeri bi lahko zavedlo h krivim opredelitvam napram Impresionizmu. Da nimata ti dve smeri nič skupnega, kot se tuintam zatrjuje, ni verjetno. Da se razlikujeta v bistvenih točkah, se da dokazati. Pred vsem je Impresionizem izraz bolj za stilistično voljo pretečene dobe. Ekspresionizem pa hoče biti norma našega doživljanja, celotni izraz modernega naziranja sveta, ki daje značaj vsemu človeškemu delu, tudi umetniškemu vstvarjanju. Ves pokret moramo tedaj pojmovati v okviru gotovih filozofskih naukov. Kakor ni pričakovati, da bi se dalo razbrati iz raznih izjav trdno ogrodje kakega sistema, se dajo vendar razni izreki strniti v sliko nekake idealistične filozofije. Realni svet je izgubil (spet enkrat!) svojo tehtovitost; dijalektika ga je prepoznala kot tvorbo predstav, kot pojem. Nova doba ne priznava nadmoči narave: narava je ničla in postane šele po človeku, ki ji vdahne smisel, oblika in postava. Svet kot vizija je postal nekako prosojen. V slikarstvu izpričujejo ploskaste, neplastične slike v sivkasto vodenih barvah, kako je umetnik «premagal» naravo. Treba je iti daleč nazaj v asketične dobe človeštva, da najdete analogije. In slično se nam priporoča previdnost napram razumu in njegovim izsledkom; pravi organ spoznanja je marveč notranji čut, slutnja, intuicija. «Temo prinaša, kar smo dolgo častili kot nositelja nebeške jasnosti, tehtajočo pamet. Ona razkroji kozmos v možnosti, ki jim ne

¹ Prim. Blätter für die Kunst. Auslese für die Jahre 1892—1898.

izvemo pogojev. Nazadnje razkroji nas same. Duh gradi... kozmična varnost počiva v čutu.»²

To realnost, ki jo je impresionist raztolkel v ploskve, barve, reflekse, kretnje, trenutke, strne ekspresionist v veličastno vizijo kozmosa, v katerem spozna objektivacijo vsemogočnega življenjskega čuta (nova beseda za staro stvar!). Delujočemu duhu gre prednost pred njega stvaritvijo: vnanjim svetom. Napram dosledni odvisnosti volje od vzrokov stavi ta doba suverenost hotenja. Ne obupuje nad svetom, temveč kliče svoje pristaše v boj, v delavno življenje.

Za svoja naziranja se sklicujejo učeniki na Schopenhauerja; vendar so dali njegovemu pesimizmu ublažujoče zaokroženje: zatrjevanje življenja! Po Nietzscheju, a brez njegovih bijoloških brutalnosti! Skroz celo naziranje veje topla sapa vsečloveške ljubezni, neskončnega usmiljenja, kakor ga pozna Dostojevskij. Ta je tudi prispeval svojo religijo, očiščeno intelekta, svojo mistiko. Važno je tudi omeniti vpliv modnega filozofa Bergsona (pomen intuicije!). — Kot zasluho si štejejo voditelji pokreta, da so leta 1914., v dobi narodnega besnila (Lissauerjev Hassgesang!) molčali ali se celo kasneje po močeh upirali presežanju imperijalizma. V novi dobi oznanjujejo v vseh deželah spravo med narodi, večni mir; v ozadje stopajo nacijski vzori. Da si je prisvojila tudi naša mladina ta načela, je tem značilnejše, ker je tvorila do zadnjih dni borba za narodno dušo jedro in vsebino našega življenja. Imamo dva moža, ki sta zametovala — z različnih stališč — dosledni nacijalizem. Stritar, vdajajoč se nekemu tihemu, a zelo dekorativnemu kozmopolitstvu, Mahnič z dogmatskih vidikov (nacijalizem = moderno poganstvo!). Obema je dalo, mislim, življenje priliko, spoznati, kje zeva v njunih sklepih vrzel. *(Konec prihodnjice.)*

² W. Illing, Der Geistige. Novelle. Jugend 1921.

Mirko Pretnar:

Samoten.

Samoten se je iz lin
oglasil polnočni zvon;
štejem udarce in slišim,
kako se na krilih ujede
spušča čas preko dolin.

Tehnica.

3.

tišini bukove hoste sta se zleknila, sladko utrujena od popoldnevnega drvenja, pod sitim zelenjem, razvešenim na gosto po belih, marmornatih stebrih. Že po kosilu je vzel Brajda ozdravelega fanta seboj in naročil ženi, naj ju poišče zvečer pri studencu. V popluraku gozdnih globin sta vrtala vse popoldne v najskrivnejše koticke, zdaj po zložnih potih, zdaj zopet nad globoko udrtimi tolmuni zemlje, vabečimi v hladno brezdno. Z belim lubjem opasani zeleni starci so ju spremljali svečano in tajinstveno, v vprašanjih in odgovorih so oživljale temine podmolov, iz vsake luknjice so na polževih rogovih lesketale tajne bajke podzemskih prebivalcev. Oživljavači bršljan se je spreminjal v zelene kače, ki se zaklete v svoji grozi plazijo po belih, snežnih devojkah, izjedajo stare hraste, očete nemirnih brez. Za sled nazaj iz teh bajnih globin sta posipala spomine na zunaj, odkoder se je le redko zasmehljalo modro nebo. Svoje dopadajenje je našel gozd nad njima, sprejel ju je kakor dvoje dreves, od neugnanega veselja izdrtih iz zemlje, ki jadrata, dokler jima je milostljiv čas, se nosita okrog vseh družic in prijateljev, kamor sta v goste povabljena.

Pri studencu, kjer se merijo visoke breze s priletnimi bukvami v svoji vitkosti, ju je objel hlad, kakor bi stopila popoldne v mračno cerkev, kamor najde človek pot pod visokimi oboki starinskega stolpa. Izpod stolpa viseči zlati svečniki s svojimi kristalnimi bradicami plavajo nad ladjo liki kori angeljev, katerih molitev se izgublja v mrakovih tam daleč v globini, kamor se je pred svetom zateklo najsvetejše. Resni svetniki, device svetnice se pogovarjajo od stene do stene, podnevi mrtve in hladne, gore zdaj oči v asketični grozi. Brajda se je zgrudil, prevzet od svetosti trenutka, ki ga mu je gozd pričaral; vsaka njegova misel je kipela kvišku, da se izpove v gorečih besedah najsvetejši besedi, ves čas pričujoči in vendar skriti vsepovsod, kamor koprne veje teh molčečih bitij.

Poslednji tedni so divje razorali njegovo dušo; iz drobovja so izvrgli črno prst pred obličje solnca, vsa semena, nabrekla od dolgega spanja, so pognala cvetove, da je vse navskriž prarastla njiva s temno žoltimi rožami, ki jih je ženska roka sipala

po brazdah, boječ se pred zgodnimi mrazovi, da ji ne vzamejo poslednjih utrinkov blesteče mladosti. Med njimi se skriva tajna skrb modrih hijacint, povešajočih svoje glavice k tlom, roke pa se prožijo v trpki bolesti k nebu. Strašno je zahrepenel, stopiti pod temni podmol, se zapreti v spovednico tega miru, ki je svetost in resnico sprejel vase, da našteje vse po vrsti pred njenimi očmi, kar mu dušo teži v teh dneh. In morda najde odvezo, morda odgovor, kam ga ženejo njegova dela, od dne do dne bolj jalova, in išče tolažbe za tisto poslednje razvozljanje svojega rojstva, zaradi katerega nekateri preklinjajo mater in očeta, drugi boga, pa ne najdejo nikdar miru, dokler jim smrt ne vrne življenja ter jih ne reši praznine neplodnih ur, preslabotnega razmaha rok.

«Oče, tisto povest mi povej, kako je čakal v cerkvi o polnoči junak zakleto kraljično.»

«Tisto bi rad slišal?» — Kaj je tudi fanta objela moja misel? — mu je šinilo v glavo, — da bi rad trepetal, kakor sem jaz svoje čase, ko mi je znoj oblival telo pred bajko, ki je dramila vso resničnost groznega napora, da odrešimo svojo zakleto usodo? —

«Daj, povej,» se je stiskal k njemu deček.

«Kaj je še ne poznaš? Ej ti, radovednež, — ne daš miru! — Saj veš, kako je bilo: prvo noč se je skrtil za okostnjak in razločno je slišal, kako drvi kraljična, v srno začarana, po temni, gluho odmevajoči cerkvi, peketa s kopiti, prha od jeze, da ne najde človeškega mesa. Bliski njenih oči so ga že prebadali, vroča sapa ga je žgala skozi kosti, ki jih je razmetavala s svojimi kopiti, da so obupno ječale sredi smrtne tišine. Vsak jek teh ostankov mrtvega človeka se je grozeče razrastle v strašen krik, čemu jih dramu v njih pokoju. Junaku so se v ščetine zježili lasje, pred utripom svojega srca je padal, padal in ko so se poslednje kosti razpršile po cerkvi, je petelin zapel ter ga rešil. Še eno noč in ne vzdržim, je pomislil zjutraj, ko so ga nezavestnega prebudili na tleh. Ne odrešim je, le pogubim se. Ljudje pa so se čudili, da se je vrnil, odkoder se ni še nihče; a njegove ustnice so ostale neme za vse prošnje, naj jim razodene, kar je videl. Ves dan je presedel molče med njimi, ki so le rajali še, da utope svoj strah, kadar pride vrsta tudi nanje. Zvečer pa se je zopet ojunačil in se skrtil v rakev sredi cerkve. Kakor prvi večer, tako je vohala tudi to noč, a po udarcih kopit je spoznal, kako vsebolj besni to noč. Razmetala je okostnjak do poslednje kosti; mrtve roke in noge so pričele dirjati po cerkvi, preganjati njega, krivca, ker jim ne da počitka človeškega mesa željna kraljična. In zavohali so ga. Zaplesale so kosti krog krste, mrtvec, ki je počival poleg njega,

se je zganil in ga izdal. Divji krik veselja se je razlegal, razbite deske so frčale pod njenimi udarci in skozi špranjo je videl nad seboj krvavo plamteče oči: «Moj bog», je še dihnil, a tisti hip je petelin zapel in kraljična se je vrnila v svojo grobnico. Ta dan je bežal od ljudi; v samotnem gozdu je trepetal pred nočjo. Nič več ni želel videti ljudi, kajti na smrt se je hotel pripraviti. Po večernem ave se je podal v cerkev in stopil za svetnika za altarjem. O polnoči je začarana kraljična vstala, tuleča od grozne bolesti, da ga ne najde, ki ji je namenjen. In z njo vred so drvele zopet kosti; ko pa je kraljična razbila krsto sredi cerkve, je vstal tudi mrtvec, njegov tovariš iz prejšnje noči, in zaplesal po kamnitem tlaku, potrkaval s koščenimi petami, vriskal od srda, da je skoro prevpil njeno renčanje. Dvakrat so že plesali mimo altarja in tudi marmornemu svetniku, ki se ga je junak oprijemal in trepetal, se je znojilo čelo. Na prižnico so besneli, toda tisti hip je petelin zapel. Predno je mogla skočiti kraljična v svojo grobnico, je stopil junak izza svetnika, zavalil pokrov ter zaprl vhod v jamo. In sredi teme so se prižgale vse luči, vsi mrtvi so vstali, zabučale so orglje, tabernakelj se je odprl in bog se je ozrl na oba, stopajoča po cerkvi roko v roki med petjem veličastnih pesmi po njegov blagoslov. Odrešil je svojo kraljično in ona mu je prinesla za doto Večno življenje.»

«Oče, ali še živi?»

«Seveda živi med nami,» se je smehljaj, a v duši mu je bilo tesno, kakor da je šele danes razumel vso zgodbo, podedovano v rodbini od roda do roda.

«Milan, Milan!» je zdajci priplul glas iz globin tako nenadoma, da se je otrok v strahu privil k očetu.

«Ti si, žena? Glej, čudno zgodbo o zakleti kraljični si pripovedujeva. In zdaj si prišla, kakor ona. Kaj si ti najina kraljična?»

«Jaz? O, zame ne bi šel trikrat v cerkev!» mu je požugala. «Ljudje te iščejo doma, ti pa počivaš tu skrit pred vsem svetom.»

«Dobro mi je delo, verjemi.» Ničesar ni odgovorila, oprijela se ga je pod pazduho in sinje oči so zrle tako blago in mirno vanj, da je v tajni polmrak posijalo nebo.

«Kdo me je iskal?»

«Škrinjar je bil, kmalu spet pride póte.»

«On sam? Vraga! Žena, zdi se mi, da me vodiš v naročje besnečih valov tam zunaj. Slutim jih, kako prihajajo vedno silnejši, se zaganjajo vame; ne uidem jim. Nekaj se godi, nekaj prihaja.»

«Kaj bi prihajalo? Pride pa gre, s tem se tolažim jaz, Milan.»

«Ne, ne! So trenotki v življenju in verjemi mi, nikdar še nisem občutil tega jasneje, kot danes popoldne, ko mora človek, slišiš, mora, da odreši sebi namenjeno usodo. Če vzdržiš, jo najdeš, ali pa te strè, predno si jo videla.»

«Ah, ti ubogi sanjač, še vedno premišljaš o tisti otročji zgodbi.»

«Žena, resnico njeno sem danes doumel. Ko sva legla tam v travo, se je zdelo tudi meni, da sem šel v samotni gozd, stran od ljudi, kajti zdaj prihaja trenutek, poslednja noč. Vsi mrtvi in živi bodo plesali z menoj. Glej!» Ozrla sta se nazaj, v večerni zarji je gorel gozd; plamen se je vil iz tal, v kronah so pojemali poslednji zublji, od katerih je rdelo nebo. «Glej, noč pade nanj in ne vrnem se nazaj. Zapro se vrata v ta čudodelni hram, tam zunaj pade odločitev. Med tistimi zidovi plešejo mrtveci. Že davno pokopane človeške kosti so se sprijele, kajti približuje se čas, da gre zopet sin matere iskat odrešenja njih zakleti kraljični. In ta kraljična, žena moja, je strašna, predno se razodene in uda človeku; njeno spremstvo so mrtveci, ki se maščujejo za nepokoj in zdramitev. Verjemi, na stoletja enkrat hodi človek v cerkev, se odpre tabernakelj in sprejmejo ljudje razodetje. Laž in prevara je pravljica, da se dvignejo ljudje za tistim, ki jim speče vsakdanji kruh; za njim gredo, ki ga jim blagoslovi. In zdaj je čas, ko gredo. Čujem že njih korak. V meni samem odmeva. Prazna so dela zadnjih dni, pokoja mi niso dala. To ni bil blagoslov zame, ne za ljudi. Še enkrat se vzpnem, kajti skozi mene drvi val, ki žene danes milijone; vsi so pozabili stare molitve, stare zakone, katerim so že črke obledele. Smešno se ti bo zdelo, če ti rečem, da bijejo kladiva že na cerkvena vrata, ki se vsak hip odpro in oči vzro razodetje pred altarjem.»

Obmolnila sta, ker je čutila tudi ona, da so njegove besede resnica, saj je vse dni, odkar se je pričelo tisto, čemer ni poznala imena, tudi njej odpiralo oči v temnih nočeh, da so gledale po cele ure vse plašne prihajajočim viharjem naproti.

Sredi sinje modrine je vzevetela žarka zvezda. Njen korak je obstal in s prosečo roko mu jo je pokazala: «Glej, večernica!»

Ves zamaknjen jo je objel krog pasu, v štirih očeh je blesketala zlata luč.

«Večernica je zazvonila, ali čuješ, pojdiva zdaj. Morda nama njena luč vrne pokoj.»

Tisti trenutek je stopil mimo obeh mlad, visokorasel fant, kakor bi stopil iz teme za njima v večerno luč, ki je s svilenimi haljami, zgrinjajočimi se od zapada, odevala temo.

«Janez, kam greš?»

«Na delo, gospod!»

«Čakaj, stopiva skupaj za trenutek. Žena, takoj bom doma!»
Poslovil se je od nje in pozdravil z njim.

«Pa kaj me vikaš, Janez?»

«Drugi časi, drugačni odnošaji!»

«Seveda, ti misliš le na boj, ki ga vodiš z nami, ne toliko z menoj, kakor ž njim, mojim gospodarjem.» Ničesar mu ni odgovoril, ves čas se je molče plazil njegov pogled po zemlji.

«Janez, ali se spominjaš najinega pogovora, ko sem se povrnil domov?»

«Dobro! A ti si odnehal.»

«Jaz odnehal?»

«Mednje si stopil.»

«O, Janez, motiš se! Zdaj se šele zavedam, da mi le kruh režejo. Časi so težki, veruj, ali si pripravljen?»

«Pripravljen in vsi z menoj.» Dvignil je svoj pogled, v temne daljave je gledalo temno oko in ni še videl takih oči na teh tleh. Upala lica, dobrohotna, da bi se usmilila črva na zemlji, a neizprosna v svojih zahtevah. Ta fant, je pomislil Brajda, sovraži vbogajme od danes na jutri, ampak objel in zaklenil je v svojo dušo usmiljenje božje, ki je trdo in nerazumljivo. Smrt ga je že davno pogledala od blizu, vse njeno gorje je padlo v trenutku, ko je vzdržal pogled. Njegova pest bije in deli usmiljenje obenem. Dolgo časa sta se že poznala in vzela ga je k novim strojem, kajti njegove roke so občudovali vsi. Spočetka se je branil, da bi ne oškodoval svojih prijateljev.

«Kdaj pričnete?» je vprašal.

«Prihaja trenutek.»

«Da, Janez, nekaj strašnega prihaja. Mislim sem, da bo šlo mimo.»

«Mimo? Kako naj gre mimo, kaj nimamo več srca ne pesti?»

«Toda vaši ljudje.»

«Kaj, ljudje so, in iz testa še nisi ulil zvonov. Dovolj je, da je eden. Včasih se mi zdi ta boj tako zopern, da bi vrgel vse skupaj. E, tudi mi hodimo na Golgoto, kdo bi to slutil, kaj ne? Toda prihaja in ni mogoče nazaj. Povem ti, tako sem mislil: Kadar se zgodi na svetu strašna krivica, da si iz pohlepa moril nedolžne otroke, gre maščevanje čez vso zemljo, povsod bodo jedli velikonočno jagnje.»

«In potem?»

«Potem, nič potem, o tem razmišljaj ti, ki si učen in pameten, tvoja glava ne nosi naših skrbi. Le tista edina človeška, morda je

to učenost, ali vrag vedi kaj, je tvoj delež. Mi pa smo, fant moj, ljudje mesa in krvi, mi živimo božje zakone, pa jih ne pridigamo na prižnici. Med nami in njimi ni sprave! Mi ali oni.»

«In nikdar vsi skupaj?»

«Nikdar in nikoli. Nisem se učil vaših zakonov, zato jih ne spoštujem. Če jih bom rabil zase, pošljemo koga ponje, le veruj, da jih razbere tudi naš človek iz božjih postav. Če morajo pasti stari, naj padejo, nam se ne bo tožilo po njih. Pravijo nam, od vekomaj so, vsi se povrnete nazaj. A kdo nam bo pod milim nebom branil, da ne poizkusimo vsega? Fant, če bi oni spoštovali človeka, bi se nas ne bali.»

Brajda je molčal. Skoro sram ga je bilo za marsikatero misel, da se jim ne sme delati krivice. Premogočni so v svojem ponosu, ne čutijo več udarcev šibe, zadel jih je bič, pod katerim so rjaveli od bolečin. To ni več zemlja slabičev, boječnežev, ne, ti ljudje so se pomerili s časom oči v oči in so umrli v svoji duši. Ne zanje, za bodočnost njih rodov jim odmeva korak. Nikomur več ne zapajo, tudi celemu svetu ne, sami bodo odločali svojo usodo. — In zdrznil se je po tem premišljanju, lepota človeka poleg njega mu je odkrivala strast in moč njegove duše in zopet je vstal Brajdi pred očmi strašni ples mrtvih, ki se bodo borili na strani zaklete usode, da se razodene bodočim rodovom. Tisti hip se je pričela celiti druga rana, na široko odprta v zadnjih letih, in pričel je upati: ljudje, ljudje, zopet vam vstaja puntarski rod, ki se dviga zoper greh vaših in drugih teles. Vso to misel je hotel objeti, izživeti do konca, pronikniti vanjo, kakor voda, ki se mudi po tedne v globinah, pa ga je krčevit prijem sosedov predramil. Vsa roka je trepetala, gorela pod prsti, ga je žgala v zapestja.

«Ali si videl?»

«Kaj?»

«Nekdo je šel mimo naju. Še nikdar ga nisem videl, ne poznam ga in vendar vem, da je bil.»

«Kdo?» je široko odpiral Brajda oči, čuteč, kako se ga polašča strah ter mu znoj obliva čelo. Oči pred njim so v mrtvaškem sijaju blaznele in če se ne bi spomnil, da ga je nekoč tako pogledal vol, ki so ga gnali v klavnico, bi ne našel primere zanje.

— Mar se je že pričelo? — je pomislil, drgetajoč po vsem telesu; vse trše ga je oni prijemal. In okoli obeh se je sprostrla noč, iz katere so gorele oči, ki so bile gledale smrt.

«Da!» je dejal trdo Janez, kajti uganil je spočeto misel. Med dvema človekoma se včasih zgodi čudno razodetje, oči obeh se

upro v Oni svet in tedaj ni meja med njima, v eno se zlijeta, kakor pred svojim rojstvom.

«Zbogom!» je zinil oni krepko ter se obrnil od spremljevalca, vsega omotenega v tej čudni uri. Kdovekaj ga je pognalo; za njim je stopil Brajda, se postavil predenj ter mu zaprl pot. Še enkrat sta se pogledala, nato si segla molče v roko in v temi je odmeval korak.

Tik pred svojo hišo je že stal, pa stopi oni nazaj, ga pogleda toplo in trdo: «Fant, tebe sem imel rad! Zbogom!» In tisti trenutek je vedel Brajda, da se s smrtjo tega človeka prične ono, kar prihaja.

«Kako si bled?» Žena je kar odstopila.

«Vrag vedi, kaj mi je. Morda malo prenapet.»

«V tvojih očeh so solze, mož. Kaj se je zgodilo?»

«Žena! Človeka sem ljubil vse svoje življenje zavoljo tistih lepih, ponosnih oči. Edine zveri, ki bi se morda nikoli ne sovražile, kajti veruj mi, ne zgodi se zlepa, da bi imel človek prijatelja na svetu. Preslaboten je človek. Toda, če se za vselej razsloviš s človekom, ki si ga ljubil in se ga ogibal, da ne skleneš prijateljstva z njim, kar bi mu vzelo vso njegovo ceno in bi ga zastrupilo, ti je tako hudo, kakor da ti je umrl lasten otrok.»

«Mož, nekaj se dogaja s teboj.»

«Beži, beži, ampak povej mi, ali meniš, da bo videl naprej, kadar pride ono.»

«Bo!» — Prijel jo je za roko, k oknu sta stopila. Črn baldahin, z zlatom tkan, je visel nad zemljo.

«Poglej žena, ali ni čudno, da je tam gori tako skrivnostno in veličastno življenje, kakor nobena uganka na zemlji. Za vse najdeš tam odgovor in vendar slutiš, da se čudovite stvari obetajo človeštvu, kadar se mu približa od zgoraj, česar še ni zrlo, ne slutilo človeško srce?»

«Milan, zato nas vabi noč k pokoju, da ne gledamo, česar nam ni dano videti. Le v solnčno nebo so uprte naše oči, kajti pekoča svetloba nas ne vabi v svoje brezdanje globine, v njej izgorimo.»

«Žena, ti bi izmirila hudobne angele z njihovim bogom.»

«Pa te zadnje čase nekam drugam vleče srce.» Skrila je glavo na njegovih prsih, da sliši utrip srca. Ni lagalo, dobro je čula, da vse drugače bije, kakor v urah, ko je ležala njegova edinica v naročju. Planila je od okna na zofo, tiho je zaplakalo srce, le nalahno so se dramila ramena. Brajda je obstal pri oknu in prvič je občutil, da je storil nekomu krivico. «Kdo je tisti?» ga je spreletelo. «Morda samemu sebi. Morda, morda?»

Potrkal je nekdo in ona je odhitela iz sobe.

Široka pleča med vrati so razodevala Škrinjarja. Mirno sta si sedla nasproti, pod širokim čelom so mežikale dobrohotne oči, le v koticah zenice je spala pretkana, lokava misel, ki je vselej računala že na prvi pogled. Oči, ki nikdar ne izgreše cene. Kar v suknji se je zavalil na ponudeni stol, z roko jo je pregrnil čez kolena in Brajda je občutil vso pomembnost širokega oprsja in tilnika, ki nosi nikdar počivajočo glavo.

«Nekaj bi vam rad povedal, gospod inženir,» malo je zahrkal, da se oddahne od neprestanega snovanja. Mile oči bi ga najraje objele že davno kot svojega brata. «Vaša reč mi ugaja. Skleniva pogodbo. Pridite k meni.»

«Kako, saj prodajate! Danes se izvrši, sem čul.»

«Ste čuli? No, malo drugačna je stvar. Prepustil sem mu svojo tovarno za prav čedno najemnino.» Roke so se nalahno božale. «Sam imam nekaj drugega v mislih, pa sem se vas spomnil.»

«Ta človek,» je premislil Brajda, «nosi vse na dlani. Nobenih krivulj ne pozna. Kar bi povedal, je že preveč. Asa ne vtika v žep, poleg njega leži. Le tega ne pove, česar še sam ne ve, kar mu raste pod roko.»

«Kaj mislite?»

«Ne morem, ostanem tu. Navezan sem.»

«Sem mislil, da bi bilo bolje za vas. Tukaj se bo nekdo zadavil. Pravočasno bi se rešili.»

«Hvala za usmiljenje!»

«Nič usmiljenja, le pameten račun. Vi pomagate meni, jaz vam, ker vas cenim. Sicer pa si le premislite. Ni sile.»

«Hvala! Premislim mogoče.» Prokletu, če se ta človek zavali na koga, bo zmečkan pod njim, je dodal v mislih.

«Greste nocoj v tovarno?»

«Obljubil sem.»

«Tudi jaz, morda bi me spremili; pozno je že, gotovo so že vsi zbrani.»

«Tudi vi?»

«I seveda. Saj smo prijatelji zdaj. Prav lepo smo se pobotali. — Še večkrat vas obiščem.» Odkritosrčen smeh ni razodeval zle misli, le zgornja ustnica se ni vselej združila s spodnjo.

Skoro zgovoren je postal: «Koliko delate, odkar stoje novi stroji?»

«Popoldne osem, ponoči osem ur.»

«Hm, malo preveč za ta čas; preveč navijate.» Vstala sta. Med potjo ga je ustavil: «Slišite, zakaj ste zaprli tole pot ljudem, saj je starodavna bližnjica; to jih jezi.»

«Ne vem,» je skomizgnil Brajda. Kar niti njemu ni prišlo nikdar na misel, je spregledala ta ogromna kepa, ki je sopihala poleg njega, v kateri se je vse spreminjalo v račun.

Pri vhodu je zadrega vstopila pred njima, nekateri so celo povsili glavo. Dostojanstveno mirno je stopal pred njimi Škrinjar, z lahnim nasmeškom na desno in levo, marsikomu so se nasmešile le oči izpod trepalnic, drugemu je zopet mrzla roka izpovedala zaničevanje in preziranje. Pozdravil se je z Žakljem zviška, kakor da je on priredil to večerjo.

Vsak njegov korak so spremljali Brajdini pogledi, ki je ostal pri vratih, da se razgleda. V čudnih haljah so stregla dekleta, mirno čakajoča vsaka na svojem mestu. Še natančnejši pogled je razodeval, da imajo nocoj vse nočno službo rajše tukaj, kot tam spodaj v tovarni. Z ostrim pogledom je premeril zbrane prijatelje. Veliko jih je stalo v krogu pri mizi, vsi so pazno sledili Žakljevim kretnjam, dirnjeni, da ga ne morejo vsak hip braniti s svojimi prsi, ki bi jih sprostrli pred njim kakor ščite. Za lizune so jih izdajale njih nemirne oči, jezik je iz oči v oči mrtvouden, za hrbtom pa oživi in se levi po kačje. Zadaj in spredaj bi moral imeti oči, da jim pregleda v drobovje. Kdor bi hotel zastрупiti mirno ozračje pokojnih ljudi, bi razposlal jato teh lubadarjev, pa bodo prevrtali, naglodali najponosnejše smreke, najtrdnejše hraste, bolezen se ne bo več ločila od kali, celi gozdi bodo padli pod odrešilnimi sekirami. Z gnusom v svojem srcu je gledal Brajda, kako zapovedujoče sablja med njimi Priba, njih poglavar in zakonodavec. Plešasta glava se je zibala kakor stožec sladkorja z vso sladkostjo, s katero se mora premikati med njimi, da ga ne opikajo ostra žela. S strdjo jih krote, da sikajo tem jedkejši strup. — Nedaleč od njih so stali hlapci. Spodobni možje, od večnega dela le enkrat v letu v fraku in glacé. Pot jim še sedaj lije po skrbipolnih brazdah čela; povešeni brki se šopirijo nocoj kakor krajci za klobukom. Zanje je nastavljeno vedro in vol zaklan, da ne opešajo, kajti vse leto begajo nemirno in hlastno, prekornostno skrbe za človeško družbo, da neločljivo podvežejo temelje. Kakor beže enodnevnne ličinke pred svojo smrtjo, tako se nosijo naduteži, pa bodisi, da razkazujejo na dlani ščemečo zunanjost, ali skrivajo svojo tajinstveno notranjost. Komaj ga je ujel tam med sodrgo, modrijana, polnega težkih misli, racajočega od stola do stola, že mu ga je zamenjal pogled s pršečim človekom

visokega čela, sokoljih oči, oponašavca vsega dobrega in slabega na svetu. Baš se je milostno priklonil človeku, plešoč metli podobnemu, vselej skrbno oviti s pentljami, ter ga po očetovsko poučeval. Sunkoma sta se ločila, kakor bi zrcalo ne preneslo zrcala; smetarja, ki menita, da so le smeti njivam koristne.

«Oho, naš slavljenec!» je prekinil Žakljev glas njegovo opazovanje in oči vseh lizunov, smetarjev, nadutežev in hlapcev so tisti trenutek vzkliknile z gospodarjevim tudi svoj pozdrav. Na svojo levico ga je posadil, na desnici je že sedel Škrinjar v pogovoru z ostrim, mirnim človekom, o katerem je že slišal praviti, da je voditelj mogočne stranke. Tam daleč na drugem koncu pa je sedel čudni asket, do vrata zadrtnjen, s pomilovalnim prezirom motreč jed in pijačo, kakor bi izza mize štrlel ostro ošpičen svinčnik, ki z eno samo potezo v trenutku spremeni to pojedino v zadnjo večerjo. In Brajda se je nehote zdrznil, kajti čutil je, kako bo asket pokazal nanj z iztegnjenim kazalcem kot na Judeža, sedečega med apostoli in blagovestniki. Prav dobro je slišal ostro poudarjeno napako, ki jo je napravil njegov sosed, čebljajoč nekaj o narodu. «Narod v višjem pomenu besede,» mu je popravil asket s krepkim poudarkom, da bi se vsa miza ozrla nanj. Sonorni glas njegov je plaval nad mizo, vsi so povесili oči, pričakujoči plaho. Z radostjo v srcu je Brajda spoznal, da se ga vendar nekoliko boje, kakor bi jim že presedala njegova poražujoča mnogobesednost. Izpod čela je zarentačil Žakelj, parkrat zakašljal, da je pridirjal gospod lizun. «Dajte, vraga, opijte ga malo,» mu je šepnil na uho.

Škrinjar se je poslovil, in komaj je stopil skozi vrata, ga je oplazil smeh vse mize. «Smo ga, smo ga,» so se prekašali drug drugega ter popolnoma pozabili na asketa, ki je že čudovito gorel in mu je Elijev ogenj pršel okrog glave. Le Brajda je razločno videl, kako se dviga, pa zopet seda, da najde svoje ravnotežje. Tisti trenutek je zazvenel kozarec, asketove oči so se smehljale, kakor v prvi ljubezni, božjastno se je priklonil.

«Kaj neki hoče?» je tulil Žakelj na drugi konec. «O vinu bo govoril, apostol,» so se hahljali lizuni, vestno izpolnivši gospodarjev ukaz.

«Gospoda moja! Apostol sem, pravite, pa bodi. Nocoj ne za tisto ljudstvo, neuko in zaslepljeno, ki me ne pozna, da sem oprtal kamelino kožo ter odšel v puščavo, kamor bi morali oni za menoj, da vidijo, kóga bom krstil. Z besedami sem krščeval, ne z vodo. Zdaj pa sem se premislil in vam, prijatelji moji, prvim razodenem, poslanstvo našega naroda in poslanstvo moje. Govoriti hočem o

vinu, tej žlahtni kaplji, s katero bo ozdravil Gospod vse žejne v tej dolini, kamor me je poslal za apostola. Niste še videli naših gričev, po katerih raste vinska trta, najžlahtnejša roža tega sveta. Stara poganka je ta rastlinica, le solnce je njen bog in tisti hip bi umrla, če bi je ne obsevala čarobna luč. In kakor je Gospod usmiljen, nam je poslal svojo hčerko, prežlahtno trtico, da nam v jeseni nalije svoje solze, ko jo preganja mrzla zima. V tistih dolgih večerih, ko hrepenimo za solncem, mi, otroci solnca, tolaži dobrohotno, se nas ovija, kakor mlada oštirka za toplo pečjo, dokler ne zmede naše govornice, da tisti hip pozabimo vse na svetu, le bratstva ne. Objamemo se tesno, «kar nas je sinóv sloveče matere», kakor pravi naš pesnik. Beseda ne žali ušes, v enem samem objemu se ziblremo, ostre in pikre besede, zbadajoče nas ves dan, so ena sama medica, ki se pretaka med nami. Če živimo po božji zapovedi, da bo brat naš vsak človek, tedaj, gospoda, ne posnemajmo Noetovih sinov, ki so zasramovali od solnca prevzetega očeta, ampak bodimo kakor on, ki je po dolgem spanju zopet vstal, vzel volovski rog v roke, ga nastavil, pil in molil: V tvojem imenu, v znamenju bratstva!»

Vse omizje se je dvignilo, krohot je pozdravljajl govornika. Tovarnarja pa so tisti hip poklicali, češ da ga čaka že dolgo zunaj delavec iz tovarne.

Še vedno smehljajoč, se je vrnil v dvorano in prosil inženirja: «Stopite, gospod Brajda, pogledat, kaj se je zgodilo; Janeza je, pravijo, raztrgal veliki stroj!» (Dalje prihodnjič.)

Ivan Lah:

Angelin Hidar.

Starokorotanski roman.

1. Kralj Rišar.

Poslušajte, prijatelji, povest o Angelinu Hidarju, junaku korotanskem, beli vitez imenovanem, ki je prehodil zemljo od vzhoda do zahoda in je napolnil svet s svojo slavo. — V tistih časih se je zgodilo, da se je vračal kralj Rišar Levjesrčni iz svete dežele, kjer je prestal težke boje proti nevernikom.

Svoje ime Levjesrčni pa je dobil odtod, ker je bilo hrabro njegovo srce in se je boril kakor lev, kadar se je vrgel nad sovražnike. Njegova slava je bila tako velika, da so jo opevali pevci po dvorih in ko se je boril na obzidju jeruzalemskega mesta, so padali

kupi sovražnikov pod njegovo junaško roko. Toda v svojem ponosu se je sprl s cesarjem in papežem, in ko je po zmagi zavihrala na stolpu jeruzalemskega obzidja avstrijska zastava, jo je dal sneti in je nad njo razobesil svoj prapor v strah in trepet sovražnikom. Zato je nastal velik spor med junaki in krščanska vojska bi se bila na svetem mestu pred očmi nevernikov skoraj potolkla med seboj, da niso duhovni očetje pravočasno pomirili nasprotnikov. Toda kralj Rišar od tega dne naprej ni hotel več podpirati krščanske vojske, zbral je svoje viteze in se je odpravil domov. To je razjezilo cesarja, ki mu je prisegel maščevanje. Hotel ga je prestreči na njegovi poti in ga zapreti na trden grad, dokler se popolnoma ne spokori. Kajti sultan Saladin je kmalu spoznal slabost kristjanske vojske, zbral je zopet svoje čete in se je bližal svetemu mestu.

Ko se je torej kralj Rišar vračal domov, so prežali na njega povsod na suhem in na morju njegovi nasprotniki, da bi ga ujeli in izročili cesarju. On pa se je s svojimi spremljevalci izognil vsaki nevarnosti in je blodil dolgo časa po neznanih potih, po bregovih in lesovih, ob rekah in jezerih, dokler ni prišel na morski breg, kjer je bil varen pred svojimi zasledovalci. Tam je ukazal iztesati ladje iz hlodov in je plul navzgor ob morskem bregu, kamor so ga nesli ugodni vetrovi. Prestal je težke vihre in nevihte, ki so razbile nekaj njegovih ladij ob skalnatem bregu. Tako je priplul z ostankom svojega spremstva v mirno morje adrijansko, kjer jih je zanesel morski val na pobrežje ilirsko. Tu se je preoblekel kralj v obleko navadnega mornarja. Ko so pripluli do konca morja, je stopil kralj na suho in je govoril svojim spremljevalcem: «Mnogo trudov ste prestali z menoj, hrabri vitezi. Odšli ste z menoj kot zvesti križarji in ste dosegli v tuji deželi zmago nad neverniki. Sveto mesto ste iztrgali iz rok sovražnikov. Zaslužili ste, da bi se vrnili domov kot slavni zmagovalci, sedaj pa se vračate kot pomorski roparji, ki se skrivajo ob zapuščenih pobrežnih čerih in prežijo na svoj plen. Prehodili ste z menoj težko pot preko gor in vod, prebrodili smo morje in smo prišli na pobrežje ilirsko. Tu nismo več varni pred preganjalci. Kaj vam svetujem, moji vitezi? Prosta vam je pot: plujte naprej in vrnite se srečno domov, jaz pa bom z malim spremstvom lahko našel skrivališča na suhem in bom po drugi poti prišel v svojo domovino. Bog in sreča z vami, križarji moji.»

Tako je govoril kralj Rišar na ilirskem obrežju, ko se je poslovil od svojih vitezov. Poklonili so se vitezi, sedli so na ladje, razvili so jadra in so odpluli s svojimi četami preko morja.

Kralj pa si je z malim spremstvom odpočil ob morju, gledal je za odhajajočimi ladjami in jih je pozdravljal čez valove sinje Adrije. Potem je nadaljeval svojo pot čez hribe in doline, po gorah in lesovih in je prišel v lepo zemljo korotansko.

2. Blodni vitez.

Čudapolna je dežela korotanska: visoke gore jo obdajajo okrog in okrog, s snegom so pokriti njih grebeni in njih vrhovi segajo visoko med oblake. Po dolinah se vali široka reka Drava sredi šumečih goščav in lesov, gradovi se dvigajo iz njih, zidani na skalnati rob, samostani se skrivajo v zatišju zelenih lok in cerkve se dvigajo nad poljem, obdane od zidanih sten. Griči kipe kvišku kakor iz morja, obdani od drevja in vzpenjajo svoje vrhove proti grmadam gor. Pod njimi po ledinah se razlivajo modra jezera, tiho valujoča sredi zelenih bregov iz kraja v kraj, z radostno pesmijo šepetajoča dan in noč. Čudnolepa je dežela korotanska.

Ko je kralj Rišar s svojim spremstvom prehodil strme gorske vrhove in je došel v dolino, kjer so se okrog in okrog razširjali košati lesovi, se je odpočil ob studencu, ki je napajal jaso ob gozdu in se je okrepčal s hladno studenčnico. Tudi njegovi spremljevalci so polegli v travo in so z roko zajemali vodo, razlito po mehki strugi, da se pripravijo za nadaljno pot. Sedeli so molče, kajti že dolgo niso jedli in glad se jim je oglašal v želodcih. Kralj Rišar je sedel zamišljen ob studencu, zakaj trudapolna je bila njegova pot in še daleč je bilo do njegovega kraljestva. Takrat se je začulo v gozdu pasje lajanje. Kralj Rišar se je vzdramil iz svojih težkih misli in je rekel:

«To so lovci, ki love po gozdu. Gotovo pridejo k nam — uteči jim ne moremo, ker so nas psi izsledili. Zato je treba, da se poskrijete v goščo, jaz pa bom sam izpregovoril ž njimi. Ako me povabijo na grad, pojdem ž njimi, vi pa glejte, da ne izdaste mojega imena.»

V tem trenutku je pridirjal visok jelen skozi gozd in se je ustavil prestrašen, ko je zagledal ljudi pred seboj. Kralj je vstal in je napel svoj lok. Puščica je zletela in se je zasadila jelenu med prsa. Jelen se je vzel in je padel s krvjo oblit na zeleno travo. Takoj na to sta stopila dva lovca iz gozda. Ko sta zagledala ne navadno družbo, sta obstala in eden od njiju je vprašal:

«Kdo ste, tujci, ki ste zablodili v naše lesove, kajti obleka kaže, da niste navadnega stanu.»

«To je res» je odgovoril kralj Rišar, «tujci smo in smo zašli s poti, ko smo se hoteli odpočiti, kajti solnce je zašlo in izgrešili

smo pravo smer. Naše ime razodenemo takoj, ko nam poveste, kje smo in kako se imenuje kraj, ki je tu blizu.»

Lovec je rekel:

«Vidi se vam, da prihajate od daleč, zato vam niso znana pota po naši deželi. Zašli ste v deželo korotansko in tu blizu je Črngrad, ki je naša last. Povejte nam, odkod prihajate.»

Kralj Rišar je rekel na to: «Predolga bi bila naša povest, da bi jo pripovedovali tu pri praznih želodcih in pri hladni vodi. Moje ime je vitez Angelar in tu je moja družina.»

Lovec je pogledal kralja Rišarja od glave do nog in je hotel vprašati po viteškem znamenju. Toda zagledal je jelena, ki se je v zadnjem vzdihu prevalil po tleh, in je rekel:

«Tvoj strel dokazuje, da imaš izurjeno roko v orožju. Še nihče iz nas ni zadel jelena tako naravnost v srce. Vabimo te s seboj na naš grad.»

V tem hipu se je začul po gozdu konjski topot. Veje so se razgrnile in med drevjem se je pojavil visok konj in na njem deklica čudovite krasote, belega obraza, modrih oči in zlatih las. Zadržala je mahoma konja in je gledala tujo družbo pred seboj. Kralj Rišar je ostrmel in ni mogel obrniti svojih oči od nje. Tudi deklica je gledala vanj. Tako so vsi molčali, dokler ni kralj Rišar povetil oči, kajti spomnil se je, da stoji pred njo v svoji priprosti obleki. Na to je vprašal z mirnim glasom:

«Kdo je ta deklica?»

«To je moja sestra,» je odgovoril prvi lovec, «lov ljubi in rada pohaja z nami po gozdih.»

Deklica je na konju radovedno gledala na ustreljenega jelena, ozrla se je še enkrat na tujca, ki je stal ob studencu, in je pognala konja proti gozdu.

Lovec je zatrobil in po vseh bregovih naokoli je odmeval mogočni glas v znamenje, da je lov končan. Nato se je lovec obrnil k tujemu vitezu in je rekel:

«Vitez Angelar, v imenu svojega očeta te vabim kot gosta na svoj grad.»

Kralj Rišar se je poklonil in rekel:

«Sprejemam povabilo zase in za svoje spremstvo.»

Odšli so po gozdu, kjer je bila odjahala deklica na konju po poti proti gradu. Tako je prišel kralj Rišar na Črngrad.

3. Gost.

Grad Črngrad je stal na strmi skali sredi temnih gozdov, obdan od trdega zidovja. Na njem je gospodaril stari grof Górat,

ki je imel dva sina, Godvina in Valdemarja, in hčerko Juto. Z njimi je živel tudi nečak grof Geron, mlad in silen človek, temnega obraza in črnih oči; vzrastel je bil skupno z Godvinom in je bil njegov mladostni prijatelj.

Ko so zvečer sedeli pri večerji, je sedel stari grof poleg hčerke Jute, na vsako stran pa sta sedela Godvin in Valdemar. Poleg Godvina je sedel mračni Geron. Kralj Rišar je sedel s svojim spremstvom na nasprotni strani in je gledal pred seboj lepo deklico, ki je zardevala pod njegovimi pogledi.

Ko so gostje veselo jedli in pili, se je dvignil stari grof, in je rekel:

«Pozdravljam na našem gradu tujega gosta, ki je prišel k nam iz neznanih dežel. Gotovo nam pove svoje doživljaje, odkod ga vodi pot, kje je njegov dom in s kakimi deli je proslavil svoje ime.»

Vseh oči so se obrnile v kralja Rišarja, kaj bo odgovoril. In je začel svojo povest:

«Moja domovina je solčna Provansa, kjer se pije najboljšo vino in se pojo najslajše pesmi. V zgodnji mladosti sem čul našo domačo pesem in moje srce se je vnelo v ljubezni do nje. Od kraja do kraja sem potoval kot pevec, dokler nisem prišel na breg našega morja, kjer se je zbirala vojska za sveto deželo. Pridružil sem se krščanskim četam in smo pluli po valovih Sredozemskega morja, kjer nas je nevihta zanesla na otok Malto. Tam smo se vadili v junaških bojih in smo čakali ugodnih vetrov. Ko so naše ladje zopet razpele svoja jadra in smo odpluli na široko morje, nas je obdala množica Saracenov, ki so nas obkolili na svojih ladjah in so pretili, da nas vse odpeljejo s seboj v sužnjost. Naš boj je bil obupen, kajti v viharju smo izgubili svoje najboljše orožje in le težko smo se branili pušicam, ki so kakor morske mušice frčale preko naših glav. Pomoči se nismo mogli nadejati od nikoder, število Saracenov pa se je vedno bolj množilo. Pripravljali smo se na zadnji odločilni boj, ko se Saraceni polaste naših bark. Nekaj naših tovarišev je že popadalo v morje, drugi so se borili z zadnjimi silami. Tu smo zapazili v zarji zahajajočega solnca, da se nam bliža od zapada ogromno ladjevje. Naša srca so dobila novega poguma. Ko so Saraceni zapazili nevarnost, so hoteli hitro pospraviti svoj plen in odpluti na varno. Toda bilo je prepozno, kajti ogromno ladjevje se je bližalo z veliko hitrostjo. Ko smo mogli razločiti njihovo zastavo — smo videli, da se nam bliža na pomoč kralj Rišar s svojo vojsko...»

«Kralj Rišar!» so vzkliknili vsi, kakor da jih je zbudlo to ime do dna srca in jih je zmotilo v njih napetem poslušanju.

«Da, kralj Rišar Levjesrčni, kralj kornvelski. Njegov prapor je vihral v jasnem vetru, da ga je bilo mogoče od daleč spoznati. «Kralj Rišar!» smo vzkliknili vsi, ki smo mislili, da smo izgubljeni, da nas pokopljejo hladni valovi, ali pa nas odpeljejo v saracensko sužnost. Njegovo ime je odmevalo od ust do ust in tudi Saraceni so ga poznali, kajti zagnali so strašen krik in so z vso silo gnali svoje ladje v nasprotno stran. Toda veliko ladjevje se je razdvojilo in se nam je bližalo od dveh strani: uiti je bilo nemogoče. Tu smo videli, da so mnogi iz Saracenov iskali rešitve v hladnih morskih valovih. Drugi so hiteli na vse strani. Kralj Rišar je stal na visokem stolpu in je dajal ukaze — ladje so se urno gibale, pušice so se vsipale na saracenske brodove in predno smo se mogli otresti velikega strahu, so bili Saraceni razpršeni in potopljeni, mi pa smo se pridružili ladjevju kralja Rišarja in smo pluli proti sveti deželi, kjer smo po treh dneh stopili na kopno.»

«Videli ste torej kralja Rišarja,» je rekel grof Górat s temnim glasom.

«Videl sem ga in sem videl njegova junaštva» je odgovoril gost, «in moja pesem išče besedi, ki bi ž njimi opevala njegovo slavo.»

«Ali veste, vitez Angelar, da je kralj Rišar cesarjev sovražnik? Vsa pota smo zastražili in vse meje smo zavarovali, da ga dobimo v roke, kajti kralj Rišar je pobegnil iz svete dežele in je zapustil krščansko vojsko. Snel je z obzidja svetega mesta zmagoslavno zastavo cesarjevo in je razvil na najvišjem stolpu svoj prapor. Predrzen je bil v svoji ošabnosti in je pripravil nesrečo krščanski vojski.»

«V resnici nisem vedel tega,» je rekel gost, «kajti čudna pot me je vodila nazaj iz težkih bojev. Ko smo stopili na kopno, smo žejni in gladni poljubili zemljo, ki je postala sveta, ker je rodila zveličarja sveta. V težkih potih smo se priborili do mesta, kjer je ležala krščanska vojska onemogla in obupana, kajti neverniki so mesto krepko branili in po deželi so se zbirale nove čete, ki so pretile obkoliti oblegovalce. Tu se je zgodilo nekaj nepričakovane. Kralj Rišar je zbral svoje čete in jih je postavil na skalnati višini, od koder se je videlo celo mesto jeruzalemsko, in jim je rekel: «Glejte, mesto trpljenja, iz katerega je prišlo vstajenje in odrešenje.» In je zbral okoli sebe svoje najboljše viteze. Noč je padala na mesto, ko so se pripravljale čete na napad. Kralj Rišar je sam stal v prvih vrstah. Odri in grmade so rastle iz tal in po njih so se zagnali vitezi proti obzidju. Vnel se je hud boj na obzidju in že so omahovale junaške čete, ko je stopil kralj Rišar na najvišji stolp in je sredi najstrašnejšega boja zaklical: «Mesto

Gospodovo je osvobojeno.» Kakor valovi razburjenega morja so se vrgle čete preko obzidja v boj. Neverniki so začeli bežati in krščanska vojska se je od vseh strani vsula v mesto.»

«Zakaj pa je potem cesar kralja Rišarja proklel?» je vprašal sin Godvin, ki je z začudenjem poslušal povest o junaškem boju.

«Tega ne vem,» je odgovoril gost, «kajti bil sem med prvimi, ki je imel veselo vest prinesiti vsem, ki so doma pričakovali osvojenja svetega mesta. Toda na poti nas je zadela težka nezgoda. Vihar je zanesel našo ladjo na severno ilirsko pobrežje, kjer so prežali na nas morski roparji. Le s težavo smo jim ušli in s tem smo zablodili v notranjost dežele, ki je bila nam popolnoma neznaná. Ker smo izgubili vse, kar smo imeli s seboj, se nismo vračali več na morje, ampak smo skušali po suhem priti v svojo domovino, hoteč spotoma opevati po gradovih slavo junaških bojev za sveto mesto. Tako nas je pot zanesla v te kraje, kjer smo našli vašo gostoljubnost.»

Vsi so molčali nekaj časa. Potem je rekel grof Górat:

«Ako zna vitez Angelar peti pesmi, naj nam jih zapoje v radost in zabavo.»

Kralj Rišar pa je rekel:

«Utrujenemu gostu ni mogoče peti. Rad vam zapojem jutri in naslednje dni.»

Izpili so kozarce do dna in grof Górat je povabil goste, naj ostanejo na njegovem gradu, dokler jim drago. Tako se je kralj Rišar prikupil grofu s svojim pripovedovanjem in je ostal gost na gradu.

4. Lov.

Kralj Rišar je večkrat zahajal na lov z Godvinom in Geronom in Juta je jahala z njimi. Geronu tuji gost ni bil po volji, kajti v njegovem srcu je divjala ljubezen do lepe Jute, ki ga ni ljubila; zato se je bal, da bo tuji vitez pridobil njeno srce in jo zvalil za seboj. Pazil je ob vsaki priliki, da bi gost ne bil sam z Juto, kajti zdelo se mu je, da iščeta take priložnosti. Tuji gost pa se je izogibal Geronu, kajti v srcu se mu je zbudila zla slutnja in sumil je v njem svojega sovražnika.

Nekoč je odšla cela družba na lov na jelene in so zašli daleč v gozdove, kjer ni bilo nikakih poti. Tu se je zgodilo, da je Geron zvalil ogromen merjasec, ki se je pripodil skozi gozd in je razvil lovsko strast v Geronovem srcu, da mu je sledil. Godvin mu je hitel na pomoč, Juta pa je zagledala jasnega sokola, ki se je lovil po zraku in se je igral s sokolico, ki se mu je skrivala po

vejah. Vsa vesela je gledala lepi prizor in je sledila sokolu po gozdu, kralj Rišar pa je jezdil za njo z napetim lokom.

«Ne ustrelite ga,» je vskliknila Juta, ko je videla, da ji sledi mladi vitez in je pognala konja naprej. Sokol in sokolica sta se dvignila v višave, preletavala sta se nad vrhovi dreves, bližala sta se oblakom in sta se zopet spuščala v nižino, niti slutila nista, da jima preti nevarnost. Juta je na svojem konju hitela za njima in pot jo je zapeljala daleč v tujo pokrajino. Kralj Rišar ji je zvesto sledil. Naenkrat sta sokola izginila za gorski greben in Juta se je ozrla. Solnce se je že nižalo.

«Morava se vrniti,» je rekla Juta in je obrnila konja. Toda ko je zapazila, da sta sama s tujim vitezom sredi širnih gozdov, je boječe povesila obraz. Kralj Rišar pa se ji je približal in je rekel:

«Ne bojte se, gospodična, biti na samem z vitezom, ki je vaš gost. On vas obvaruje vsake nevarnosti.»

Ona pa je rekla:

«Ne bala bi se nikake nevarnosti, tudi če bi bila sama. Prejezdila sem vse gozdove naokrog. A vas se bojim.»

«Mene se bojite!» je rekel kralj Rišar, «mene, ki sem pripravljen biti vam vedno v zaščito.»

Juta je zadržala konja in je rekla:

«Ne bojim se vas kot sovražnika.»

Takrat je kralj Rišar razumel čudno besedo in je ves zatrepal.

«Utrujena sem» je rekla Juta, «in želim si odpočiti.»

Kralj Rišar je skočil s konja in ji je podal roko. Pri tem se je zgodilo, da se je nje noga zapletla v streme in je omahnila. Kralj Rišar jo je vjel na svoje rame in predno sta vedela, kaj se je zgodilo, je čudna moč združila njiju roke, in kakor omamljena sta padla v travo.

«Od prvega trenutka, od prvega trenutka,» je šepetala deklica in je objemala svojega viteza okoli vratu. «Ljubim, tako neizmerno ljubim... V srcu mi pravi, da ste kralj Rišar.»

Kralj Rišar se je vznemiril in je rekel:

«Kdo ti je to povedal?»

Juta je odgovorila:

«Nihče mi ni povedal, srce je reklo. O, kako sladek je bil ta sen.»

«In ko bi prišel kralj Rišar, ali bi ga spoznala?» je vprašal vitez.

«Kako bi ga spoznala,» je odgovorila deklica. «Nihče ga ne pozna, a zdi se mi, da je ves kakor vi.»

«Ali veš, po čem se spozna kralj Rišar?» je vprašal vitez resno.

Juta ga je pogledala in ta pogled je bil poln vere in ljubezni. Stisnil jo je v svoje naročje in jo je poljubil na trepetajoče ustne. Oklepala se ga je z obema rokama in njene modre oči so bile rosne od solz, polnih ljubezni in bridkosti, kajti prvič je ljubilo njeno mlado srce. Mladi vitez pa ji je šepetal skrivnostne besede:

«Kralj Rišar nosi s seboj na vratu medaljon, v katerem je cvet s Kristusovega groba. Odtrgal ga je ob času, ko je stopil kot prvi zmagovalec pred božji grob! To je najlepši in najdragocenejši cvet, ki ga varuje vsake nevarnosti.»

In ko se je sklonil nad njo, je razgrnil svoj vrat in na njem se je zabliskal svetel medaljon, posejan z dragocenimi biseri. Poslegla je z roko po njem in ga je poljubila:

«Kralj Rišar!» je vzkliknila in je zatrepetala od strahu in bojazni. Hotela je vstati in pobegniti, toda čudna sila jo je zadržala na mestu.

«Da, jaz sem,» je rekel kralj Rišar in je poljubil njeno roko.

Juta je gledala kakor omamljena. Njen sen je bil resničen, tujec, ki je bil gost pod njihovo streho, neznan vitez je bil kralj Rišar. Pred njo je klečal največji junak, ki so o njem prepevali pevci najslavnejše pesmi. Ni si mogla misliti toliko sreče. Zakrila si je oči in je zahtela. Toda kralj Rišar jo je poljubil na solzna lica in je rekel:

«Ne plakaj, draga moja, zate sem vitez Angelar, ki te ljubi. V prvem hipu, ko sem te zagledal ob studencu, ko si prijahala kakor mlada sarja v moje temno življenje, ko so me tiho pozdravile tvoje zvezdne oči, takoj sem čutil, da je usoda združila najino pot. Zato sem ostal v tem kraju, da sem te videl, da sem čakal na ta trenutek, da pride, kar je usojeno. Juta, zvezda moja, ljubi me, kakor ljubim jaz tebe, kajti trudna je moja pot in daleč je moje kraljestvo.»

«Angelar, vitez moj,» je vzkliknila deklica in je onemela na njegovem srcu.

Večerne sence so legale čez gozd. Dolgo se ništa mogla Juta in kralj Rišar prebuditi iz prve omamnosti sladke ljubezni. Da ju ne prehití noč, sta sedla na konja in sta vstric z roko v roki odjahala domov. Dolga je bila pot, prekratka za srečo dveh mladih src.

(Dalje prihodnjik.)

Alojzij Gradnik:

Tolminski punt. Na Kozlovem robu.

«Izpusti ga!» je plakala kmetica.
«Izpusti ga, saj ne dočaka zore!»
«Naj crkne le,» je rekel Della Torre.
«In ž njim še vsa zalega tvoja, psical!»

Kri ji udarila je v bleda lica
in ko da grad se zmajal je in gore
iskala z roko je nekje opore
in bruhnila potem: «Da bo pravica,

ti pošljem enkrat, kar je zdaj v zibéli
in je od tiste noči pred poroko,
ki sem jo tukaj morala prespati.

Sovražim ga. In vsi so ga prokleli.
Ko vrne se z gradu s krvavo roko —
šele takrat bom jaz njegova mati!»

Punt.

I.

Zvoni od Mengor, Volč, Svete Lucije,
Tolmin in Slap in Selo odgovarja,
in ko na krilih brzega viharja
zvonjenje čez deželo se razlije.

«Kaj je?» gastaldo v Gradu v mizo bije
in zove hlapce, sbire in vratarja.
«Na Kozlov Rob! Na davkarja, sleparja!
Pijavke! Lump! Galjotil!» ljudstvo vpije.

«Dovolj si, sodrga, nam krvi pila,
dovolj si živim nam odrla kože!
Dan sodbe prišel je in dan plačila!»

In raste šum in ko rudeče rože
krésovi zacvetó vrh Bučenice,
Slemena, Ježe, Kuka in Senice.

II.

In zbira vojska se iz Volč, Tolmina,
 iz Ladrov, Rutov, od beneške meje,
 iz Kamna, Loma, Dolj, Temljin, Modreje,
 iz Kneže, Roč, Smasti in Poljubina.

Kar jih imela moških je družina
 je dala jih, kot daje deblo veje.
 In ko jih Ivan Gradnik vse prešteje,
 jim reče: «Da bo prosta domovina,

da se za vedno ječa nam odklene,
 da tujec nè bo vladal naše hiše,
 in skrunil sestre nam in hčere, žene,

da naša kri z grobóv očetov zbríše
 sramoto suženjstva in vso krivico —
 tovariši! Za mano! Na Gorico!»

Poslednje pismo Ivana Gradnika.

I.

V Gorici sem, na Gradu. V temni kleti
 ležim v okovih na kamnitih tleh.
 Naznánili so danes mi, da v treh —
 treh kratkih dneh bom moral že umreti.

Ne joči se za mano, saj živeti
 še stokrat večja muka je v teh dneh,
 ko v tujcev zemljelačnih ^{si} očeh
 le črv, ki ga je treba skoro štreti.

O, lažje bi umrl, če bi ne bilo
 spomina náte, ki si luč edina
 sijála v mojega življenja nóči.

Da ti to pišem, sem si vrezal žilo.
 Zdaj vem: največja slast je bolečina,
 ko srčna kri za drugega se tóči.

II.

Ne. Ne umrem, predraga. Če je res,
 da v boli čutiš že, da nisi sama,
 in da je senca ploda že med nama,
 ki pada temna v lesk tvojih očes,

ne bom le v hipu plameneči kres
in ne izginem kakor v ognju slama:
iz semena, ki ga zakrije jama
priklilo sto zelenih bo dreves.

Ta moja vroča kri — še, še bo vrela
in ta moj duh — še bo podil krdela
trabantov, sbirov, davkarjev in slug.

Na Travniku, kjer strejo le posodo
te moje duše, bo čez njih usodo
pravično sodil še moj pozni vnuk.

III.

Pozdravi mi Tolmin in v molk bliščob
večernih gozde šumljajoče,
pozdravi mojih zvestih drugov koč
in nje, ki niso voda in ne krop.

Pozdravi naših jagnjet beli trop
in Poljubina jablane cvetoče
in bele prode žuboreče Soče
in tihi vrt, kjer je očetov grob.

Vse, vse od mene srčno jih pozdravi!
A na golazen tujo, ki nas davi
in se hlineč še kaže sladko lice

in na vse tisto, kar se ji lizuni
in vrtorepi: na vse izdajice
in janičarje — pljuni, pljuni, pljuni!

IV.

In pojdi še do tistih znanih vrat
in reci: mati, na poslednji poti,
ki ga popelje h križu na Golgóti,
tvoj sin pozdravlja te poslednjikrát.

Življenje kakor grabežljivi tat
ga kradlo tvoji srčni je dobroti.
Smrt ti pripelje zopet ga naproti,
kjer se je zdramil v tebi, tja gre spat.

Ne bo ga glodal mrzle zemlje zob.
Ne, saj bo zopet le tvoj topli drob
njegovega pokoja globočina.

Saj vse umré le, da se spet rodi,
da za življenje novo se krvi
napije tvoje, mati-domovina!

Smrt Ivana Gradnika.

Hrup in gneča. Glava je pri glavi.
Solnce žge. Orožje se leskeče.
Mušketirji gledajo preteče.
Molk. Še enkrat sodba se objavi.

Ivan Gradnik stopi in pozdravi
zadnjikrat tovariše iz ječe
in s pogledom išče: sredi gneče
najde jo in vidi: jok jo davi.

In vzravna se ves in strašen reče:
«Rajši v smrt, kot pod teh tujcev petel»
Klekne, moli in podobe svete

se dotakne z usti. Šepne: Amen!
Meč zažvižga. Krik. Ženska priteče
in kraj odra pade kakor kamen.

Obešeni.

Na štirih krajih in v štiri vetrove:
Brd, Krasa, Gor, Vipave, za strahove
visé obešene na črn drog
krvave glave, kosi rok in nog.

Čez dan gavran k njim vrane v goste zove,
ponoči govorijo ž njimi sove.
Strah žensk in moških so, psöv in otrók.
Tako ni bil zapúščen križan Bog!

Takó gnijó na drogih mučeniki...
A daleč gori ob zeleni Soči
od solz so mokra tla že v vsaki koči,

in pest se stiska, strašna pada kletev.
O, dobro seme v zemljo to, krvniki,
vsejali stel Zato bo dobra žetev.

Po puntu.

In rekel s prižnice je župnik stari:
«Kri tekla je na Travniku v Gorici.
Ne zdvajajte! Zaupajte Pravici!
Ko pride pravi čas, tedaj udari.

Tam vera je in vere so oltarji,
kjer se je kri prelila po krivici,
a v veri, kakor v tleči plamenici
kalijo že bodočnosti požari.

Zdaj ko okleščene ste v zimi veje,
a pride dan, ko izpod skorje vaše
privreli v listih bodo soki skriti.

Bog čuje vas in vaše solze šteje
in kadar bodo polne solzne čaše
krvnikom vašim jih bo dájal piti.

Kje je vaš grob?

Kje je vaš grob in kje so pokopáni
ostanki tužni vaših udov strtih
od klešč in meča? So v cvetočih vrtilih?
So skriti morda v tihem samostani?

So-li izključevali jih gladni vrani?
So v ruševinah naših hiš podrtilih?
So v naših travnikov zelenih prtilih?
So belim ribam v Soči bili dani?

O, saj ste davno zopet se vrnili!
Prečestokrat že srečal vas trpine
ob vznožju Krna sem in Matajura.

Ah, niste našli še mirú v gomili!
Odprle so se stare bolečine —
in zopet čakate, kdaj pride ura.

Štefan Golja očetu Simonu Golji.

O oče, strašno nam je tu živeti.
Tiščal je jarem prej nas, zdaj nas davi,
jok samo pesem v naši je dobrávi
in trni samo so po vrtilih cveti.

Krvav bič žvižga in zvené verige,
po vseh vaseh pošilja grof trabante,
ki gonijo na Grad može in fante
in žgejo stara pisma nam in knjige.

Njih pljunci padajo po naših ustih,
pesti njih padajo nam po čeljustih,
a usta nema so in roka hroma.

Predvčerajšnjim so nas pognali z dóma —
in da sramota naša bo še večja:
dekleta naša ž njimi so noseča.

Simon Golja sinu Štefanu Golji.

Težkó je vam, težkó je tudi meni.
Težkó je kruh ob tuji mizi jesti,
težkó je biti znanec samo cesti
in sinu ne, in hčeri ne in ženi.

jenk

Samó doma beseda je v uteho,
samó doma je trdna črna gruda
in noga odpočije se od truda
in duša sámó pod domačo streho.

O sin, če bo moj prah prhnel v tujini,
ne zabi, sin, nikoli na očeta,
ne zabi, sin, nikdar, kaj je osveta!

Usoda naša je zdaj v vas mladini!
Bodite seme, če ste zdrobljen snop —
in če vaš dom še ne, bo prost vaš grob.

Tolmin.

I.

Ob nogah Krnu, Kuku in Škrbini
se lesketajo v solncu rjavi krovi;
na eno stran Tolminke so bregovi,
na drugi Soča teče po ravnini.

Kje so sezidani na desetini,
kje so Gradu in Dvora zdaj zidovi,
gastaldi, valpti, davkarji sirovi,
Manzani, Attemsi in Coronini?

Ostal je rod, ki je redil jih z žulji,
ostali Munihi so in Kobali,
Lahajnarji, Gradniki in Kragúlji.

O, puntarji so dobro, dobro znali:
kdor za svobodo in svoj rod umira,
gradóve vse in ječe vse podira.

II.

Ostali so in bodo še, ker sveta
od tisočérnih gróbov je spomina
nam vsaka gora, reka in dolina
in vsaka misel dedov razodeta.

Ničesar nam ne bodo vzela leta,
ker nič ni trdnejše kot bolečina
prestanega ponižanja, ki v sina
prelije grenko se s krvjo očeta. — —

Sin sprejme v srce tajno to bolest
in gre na grob očetov in mu reče:
«O oče, dal si bol mi, ki me peče,

a tudi srd nevgasni in to pest.
Ni tvoja prst, kjer krit samo od trav
tvoj prah leži — tvoj sin ti jo bo dal!»

Fran Tratnik:

Aforizmi o umetnosti.

I.

Kakor je moje življenje le priprava za neko življenje lepote
in sreče, ki ga ne bom nikdar živel, tako je tudi moje delo le
priprava za nek veliki umotvor, ki ga ne bom nikdar izvršil. —

II.

Umetnik mora z gladkih cest tradicionalnosti na pot, ki vede
k njemu samemu. Z izrazom svojega raziskovanja naj sledi občutjem srca in slutnjam duše. Kakor izraz, tako naj tudi svet in življenje, katerih obliko nosi njegova umetnost, ustvari in razvije v sebi. Njegovo delo naj vsebuje njegovo podobo in jo spopolnuje; skuša naj v njem rešiti svoj jaz, ker to je največ, kar bi mu bilo mogoče doseči...

III.

Da je prost v čustvenem razpoloženju, ki je stvarjajoča sila njegove umetnosti, ne raziskuje umetnik absolutnih pogojev življenja v naravi in tudi ne išče potov dognanih resnic. Rezultat njegovega spoznavanja je vera in prepričanje v notranjo silo življenja sploh. Slutnja ga vede v misterij tega življenja, ki ga občuti, ne pa razume in ki mu z vsakim utrinkom odkriva nove smeri njegovega večnega razvoja. Ko bi umetnik domislil, da je spoznal bistvene resnice zakonov narave, bi ta samoprevara povzročila konec njegove stvarjajoče fantazije, smrt njegovega hrepenenja. Njegovo hotenje je instinktivno, ne omejeno, odvisno od one sile, ki je zanj lepota in katera elementarno dviga, kakor solnce prah, njegovo dušo k sebi...

IV.

Želim si prijatelja, sebi sorodnega!

Zlasti takrat, ko so prsa polna skeleče trpkosti, ki jo povzroča boj med spoznavanjem in negotovostjo moči ter boleznim hrepenenjem, ki trga, razkraja kot kislina rudo, mojo dušo.

Nocoj zvečer bi šel k njemu... Rad bi ga srečal na poti, ko bi tudi on mene iskal — —

V.

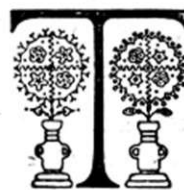
Neprijatelju, ki sledi hudobno tvojemu delu, se izogni.

Kaznovan bo, ko v tvoji umetnosti, kot zrcalu tvoje duše, prej ali slej ugleda spačeni svoj obraz...

F. S. Copeland:

*To je pisateljica
str. 152*

O Župančičevih prevodih Shakespearja.*

esnosrčne puriste poznam, ki se zgražajo pred vsakim prevodom, zagovarjajoč načelo, da je vsak prevod sam po sebi literaren nestvor, v najboljšem primeru rokodelsko opravilo, — in imajo v ostalem zelo čudne pojme o tem, kakšen smoter pravzaprav ima prevod, kaj lahko napravi in mora napraviti in — to poslednje je hkrati najvažnejše —, kdo ima sploh pravico, nastopati kot prevajalec. Na kratko povedano: samo dvoje vrst

* W. Shakespeare: Sen kresne noči. Prevel Oton Župančič. Založila Tiskovna zadruga v Ljubljani. 128 str. — W. Shakespeare: Macbeth. Prevel Oton Župančič. Založila Tiskovna zadruga v Ljubljani. 151 str. — W. Shakespeare: Beneški trgovec. Poslovenil Oton Župančič. Druga, izpremenjena izdaja. Založila in izdala Nova založba v Ljubljani. 1921. Nova knjižnica 6. 154 str.

prevodov poznam — prevode, ki odgovarjajo originalu in prevode, ki so izgrešili ta smoter; in ti poslednji bi pravzaprav sploh ne smeli veljati kot **prevodi**, marveč samo kot večalimanj vestno sestavljena besedišča. Resničen prevod pomeni, prenesti cvetlico človeškega duha, ki se je razcvetela na božjem vrtu človeškega jezika in človeškega temperamenta, na drug vrt, in sicer tako skrbno, da cvetom ne odpade njih puh, ne da bi se pri tem raztrgale nežne korenine, da se dragoceno zelišče na novih tleh lahko bohotno razraste in razcveta tam po načinu velikodušne rastlinske prirode, ne samo v okras, marveč tudi v obogatitev. Iz tega torej sledi, da mora biti prevajalec z avtorjem v tesnem duhovnem sorodstvu, — da, v izvestnih slučajih se lahko z mirno vestjo trdi, da mu mora biti duševno raven.

Sámo in najsi še tako temeljito poznavanje obeh jezikov, ki se tičeta prevoda, nikakor ne zadošča, kot si mnogi mislijo. Celo pri suhoparnih nadpisih, pri razpravah o tuberkulozi ali pri kakem elektrotehničnem problemu je izključeno, da bi mogel uspeti prevod s samim znanjem jezika kot takega, brez strokovnega znanja prevajalca.

In v koliko večji meri velja to tedaj, ako se tiče prevod najvišjih pridobitev človeškega duha, dela resničnega pesnika, stvaritelja, enega tistih, v kojih rokah se spreminja jezik v glino, iz katere oni potem spet i jezik i jezikovno vsebino na novo tvorijo in oblikujejo ter dajejo tako ljudstvu, ki govori ta jezik, novih razgledov in idealov na daljno pot? Naš stari izraz za pesnika je **maker** — stvarnik — in stvariteljskega duha more ukleniti v svoj krog samo tisti, v komer biva sličen duh.

Zategadelj je tudi posrečeno preveden umotvor dogodek dvojnega pomena, slično, kot govori Porcija o milosti:

«It droppeth as the gentle rain from heaven
Upon the place beneath: it is twice bless'd;
It blesseth him that gives and him that takes...»
(na zemljo rosi pod sabo z dvojnim blagoslovom
zanj, ki deli, in zanj, ki jo sprejema.)

Lahko bi navedla več takih slučajev, v prvi vrsti velike prevode biblije, ki so zmirom igrali epohalno vlogo v literarni zgodovini. Nadalje bi lahko citirala še druge znane primere prevodov, ki so močno učinkovali na kulturno zgodovino narodovo, ki so mu do našali dotlej nepoznano cvetje s tujih vrtov človeškega duha. Pravkar sem se domislila¹¹ Fitzgeraldovega Omarja Khayyám-a

(pred kratkim izišli šolarsko «točni» prevod (služi samo v to, da celo lajiku razbistri razloček med duševno sorodnim in duševno tujim prevodom), Williama Archerja prevodi Ibsena v angleščino in predvsem prevodi Shakespearja.

Med našimi pesniki se dviga Shakespeare nalik grebenu ogromnega vala. Pred njim se vse upira v smer proti njemu, za njim kipi vse stran od njega. O nikomer drugem ne velja bolj, da bi se samo soroden duh smel drzniti na prevajanje. Vse drugo bi lahko učinkovalo povsem poučno in zanimivo, ampak — Shakespeare bi to ne bil!

Slovenski pesnik Oton Župančič je svojemu narodu že priredil nekaj Shakespearjevih dram: Julija Cezarja, Beneškega trgovca, Sen kresne noči, Macbetha in že vprizorjeno, v tisku še ne izišlo Komedijo zmešnjav. — Pri svojem opravilu si je nadel najvišji smoter, edinole bodočnost lahko izpriča, ali ga je povsem dosegel. S tem pa bi že sploh bilo povedano, da se njegovo delo vseskozi odteguje onemu enostavnemu in očitvidnemu merilu, štetju verzov ali celo zlogov v verzu ter vsemu tistemu, kar bi še bilo umestno pri prevodu, čigar edina zasluga bi bila suženjska natančnost. Da so Župančičevi prevodi v ostalem verni tekstu in smislu, bi pač ne smelo ostati povsem neomenjeno; to je pri prevajalcu Župančičevega kova samoobsebi umevno. S skrajno potrpežljivostjo je zbral vse, kar je nakopičenega v raznih komentarjih, ter uspešno uporabil vse to. A direktni rezultat, ki bi pri manj nadarjenem prevajalcu že izpolnil končni smoter njegovega dela, tvori pri njem samo vestno podlago. Njegova velika in važna zasluga obstoji v tem, da je kot pesnik iz lastnega maternege jezika za duha Shakespearjevih pesnitev ustvaril telo, v katerem se angleški poet zrcali z redko vernostjo. Pot, ki jo je pri tem ubral, je edino pravilna — zanj. Pesnik je doumel pesnika in se oprl na to zavest. Pri tem tudi nikakor ne gre za kako «absolutno», takorekoč kvantitativno primerjanje, pač pa za kvalitativno. Župančič je eden resničnih «makerjev» svojega jezika in šel je na delo kot stvaritelj, da postavi velikemu angleškemu jeziko-tvorcu nov dom. To je že s čisto tehničnega stališča velik čin, ki ga more pravzaprav pošteno oceniti samo tisti, kdor je vseskozi primerjal tekst in si strokovno predočil vse neštne težkoče.

Kar se namreč Shakespearjeve angleščine tiče, je doletela tega poeta sreča, da je našel naš jezik ravno v dobi velike razviharjenosti. Vpliv renesanse nam je pravkar naplaval ogromen zaklad novih klasičnih besed, poslednja jezikovna obogatitev za dolgo dobo. Shakespeare je bil neomejeni gospodar starega in novega

besednega zaklada svojega časa, — da, v mnogih ozirih je Shakespearjeva angleščina bogatejša nego naš današnji idijom.

Obratno pa tiči glavni čar slovenščine v njeni nepokvarjeni samoraslosti, njeni homogenosti, — v lastnostih torej, ki predstavljajo čisto nasprotje onemu, kar je pri Shakespearjevi angleščini posebno značilno. Ne glede na to pa vendar nudi slovenščina, kot gol glasovni material, pesniku mnogo prednosti za prevajanje iz angleščine. Predvsem nudijo mnogo analognega zvočna barvitost jezika samega, naglas in ritem. Krepke končne zloge, ki jih je v premnogih jezikih treba nadomeščati s troheji, slovenščina lahko obdrži brez jezikovnega nasilja in s tem je očuvana ena poglobitnih karakteristik Shakespearjevega verza.

Samo par citatov, ki naj ilustrirajo navedene trditve! — Vzemimo oni napeti prizor v Macbethu, kjer Macbeth, «mediumistični» gorjan, zagleda Banquovega duha, ki ostane neviden nje govori praktični soprogi in nič hudega slutečim gostom:

Macbeth:

Miza je polna.

Lenox:

Tu je še en prostor.

Macbeth:

Kje?

Lenox:

Tu, dobri knez. Kaj vam je, veličanstvo?

Macbeth:

Kdo izmed vas je storil to?

Lordi:

Gospod?

Macbeth:

Ne moreš reči, da sem jaz to storil:
ne stresaj proti meni las krvavih.

Rosse:

Gospoda, pojdimo; kralju je slabo.

Lady Macbethova:

Prijatelji častiti, ostanite.
Moj mož je često ták, in tak je bil
od mladih nog: kar sédite, vas prosim;
za hip ga je prijelo; ta trenotek
bo zopet dober. Če nanj pazite,
ga le razburjate, in mu je huje;
le jejte, nanj se ne ozirajte. — Si mož?

Macbeth:

Sem, in pogumen, ki se upa zreti,
kar plašilo bi vruga.

Lady Macbethova:

Prava reč!

To je podoba tvojeга strahu:
meč, v zrak naslikani, ki da te védel
je k Duncanu. O, ti izbruhi burni,
(potvorbe prave groze,) se prilegli
bi ženski právljici pri zimskem ognju,
ki jamči zanjo stara mamica.
Sramota res! Kaj delaš tak obraz?
Saj navsezadnje gledaš samo stol.

Macbeth:

Tja, prosim te, poglej! Glej, glej! Kaj praviš?
Kaj? Mar mi je! Če kimaš, še govôri. —
Če morajo mrtvašnice in grobi
mrličé vračati, naj rakev naša
bo trebuh jastrebov.

Macbeth:

The table 's full.

Lennox:

Here is a place reserv'd, sir.

Macbeth:

Where?

Lennox:

Here, my good lord. What is't that moves your highness?

Macbeth:

Which of you have done this?

Lords:

What, my good lord?

Macbeth:

Thou canst not say I did it: never shake
Thy gory locks at me.

Rosse:

Gentlemen, rise; his highness is not well.

Lady Macbeth:

Sit, worthy friends: — my lord is often thus,
And hath been so from youth: pray you, keep seat;
The fit is momentary; upon a thought
He will again be well: if much you note him,

You shall offend him, and extend his passion:
Feed, and regard him not. — Are you a man?

Macbeth:

Ay, and a bold one, that dare look on that
Which might appal the devil.

Lady Macbeth:

O proper stuff!

This is the very painting of your fear:
This is the air-drawn dagger, which, you said,
Led you to Duncan. O, these flaws and starts
(Impostors to true fear) would well become
A woman's story at a winter's fire,
Authoriz'd by her grandam. Shame itself!
Why do you make such faces? When all's done,
You look but on a stool.

Macbeth:

Pry thee, see there! behold! look! lo! how say you? —
Why, what care I? If thou canst nod, speak too.
If charnel-houses, and our graves, must send
Those that we bury back, our monuments
Shall be the maws of kites.

Skrbno primerjanje kadence razodeva na tem tako posrečenem mestu, kako srečno je prevajalec vporabil svoj lastni jezikovni material. Z izredno dojmljivostjo učinkujejo v angleščini zmirom tudi besede v somnambulnem prizoru: The Thane of Fife had a wife; where is she now? —

Žal, da je tu moral prevajalec rimo prve besedne skupine izpustiti, toda v «Kje mu je zdaj?» je izgubo malone povsem izravnal. V teh besedah je izražena sploh vsa tragedija izgrešenega življenja, pogrešenega stremljenja, še bolj v ječečem zvoku besed, ki so pač tako nepopisno preproste, kot v besedah samih. V svojih budnih urah izrazi Lady Macbeth svoje spoznanje te tragedije sploh takole:

Naught's had, all's spent,
Where our desire is got without content.

Hladen razum, v hladnih, jasnih besedah izražen. Ravno zato nemara ti dve poldrugi vrstici v prevodu nista izpadli tako enakorodno:

Ničesar ne držiš, vse se podira,
če vživaš, kar dosegel si, brez mira:

nekoliko «žensko» — kar je na sploh kaj lahko glavna hiba dobrega prevoda.

*Toda proti koncu naletiš na mesto, kjer ti poda slovenski prevod vzlic neenakosti obeh jezikov, izpremenjeni razdelitvi in kar je še takih zunanosti, ne samo resničnega Shakespearja, marveč tudi pristnega Macbetha v vrsticah, ki — no, ki jih pač moraš slišati:

Macbeth:

Če se lažeš,

na prvem boš drevesu visel živ,
da glad te izsuši: če govoriš resnico,
lahko takisto narediš z menoj. —

Gotovost se mi maje; in že sumim,
da je dvoumje v vragovih besedah,
ki laže, kot govoril bi resnico:

«Ne boj se, dokler birmanski ti les
na Dunsinane ne pride;» — in sedaj
pomika les se proti Dunsinanu. —

Orožje dajte mi, orožje! Ven! —

Če tega zatrdilo mi ne laže,
ostati ne bežati mi ne kaže.

Utrudil sem se solnca; zdaj bi rad
da zruši stavba se sveta v prepad. —

Bij, plat zvoná! — Rjui veter! Mori, srd!

Z oklepom na hrbtu me vrzi smrt!

Na splošno se Župančiču skoro brezizjemno najbolj posrečijo rimana mesta. To mu pride prav zlasti v **Snu kresne noči**. Ali je nemara ta eluzivna pesnitev, v kateri je vse: prastare ljudske pravljice, častivredna mitologija, ki je potom renesanse pravkar znova prišla do svoje časti, socialna razmišljanja, majčkeno politike s Shakespearjevim brezdanjim poznavanjem ljudi in pristno angleškim humorjem, tako prečudovito načarano v mesečini kot se to dogaja sicer edinole v resničnih sanjah — je-li nemara ta pesnitev še posebno sorodna Župančičevemu osebnemu geniju? — V tem delu gre vsevprek ponajveč za ekvivalente, za oni način podajanja, ki samo v novem oblačilu dejansko izžareva stari učinek in ki spravlja iz uma tiste v začetku omenjene puriste, ker se liki zaslepljeni zaljubljeni v temi oklepajo «natančnosti», dočim pesnik nalik vilinskemu kralju ali razposajenemu škratu, jasneje zroč v mesečini pustolovščin, mahoma dospe do svojega cilja, jedva da človek ve, kako. Iz tega dela bi kot primer pač najrajša

omenila tisto mesto, kjer ukaže Oberon Pucku (Spaku), naj poišče ono cvetlico-čaralico, ki naj Demetrijevo ljubezen zopet zaokrene k Heleni:

Oberon:

Takrat je létel (ti ga nisi videl)
 med hladno luno in zemljó Kupido
 v orožju ves: pomeril je v prelepo
 vestalko, kraljujočo na zahodu,
 ljubezni strelo z loka je pognál,
 kakor da naj stotisoč src predrè.
 A glej, ost plameneča je njegova
 vgasnila v čistih žarkih vlažne lune,
 redovnica kraljevska pa je šla dalje
 v deklinških sanjah, brez ljubezni rane.
 A pazil sem, kam pala je puščica;
 na drobno cvetko na zapadni strani,
 prebelo prej, škrlatno slej od rane,
 in deklice zovó jo ljubica. —

V **Beneškem trgovcu** je nesporno Porzijin slavospev o milosti — v originalu žarišče drame — tudi v prevodu zelo lep. Treba je čitati in primerjati!

Porzia:

Narava milosti ni vezana:
 kot krotki dež nebeški, na zemljó
 rosi pod sabo z dvojnim blagoslovom:
 zanj, ki delí, in zanj, ki jo sprejema.
 V mogočnikih najbolj mogočna, diči
 bolj nego krona kneza na prestolu:
 oblast in moč posvetno kaže žezlo,
 časti prilastek je in veličanstva,
 in strah pred kralji v njem ima svoj sedež;
 a milost več je nego žezla moč,
 vladarju v srcu ona prestoluje
 in je prilastek samega Boga;
 in zemska oblast se najbolj bliža božji,
 če milost blaži pravdo. Torej, žid,
 čeprav ti gre za pravdo, si premisli,
 da le po pravdi ne bi nas nobeden
 zveličal se; vsi molimo za milost,
 in ta molitev nas uči ravnati
 po milosti...

Posebne važnosti je, da so Bassaniju dodeljene vrstice tudi v slovenščini obdržale svojo dražest. Ta Bassanio namreč ima en sam talent: biti ljubljen: — ne da bi gledalec brez predsodkov mogel kako povedati, zakaj. V življenju opažamo to vsak dan: v drami bi tak fenomen moral vendar biti motiviran. Bassanio je — vsaj po svojem rodu — gentleman, — upati je, da Porzia sčasoma napravi moža iz njega.

Jeli pač Shakespeare hotel to naznačiti v onih prelepah vrsticah, v katerih Bassanio, čim zazna za Antonijevo nesrečo, odkritosrčno in brez olepšavanja prizna Porziji svojo zadolženost Antoniju? V originalu so ti verzi nemara moje najlubše mesto v celem delu in zaslužijo pač tudi v prevodu, da jih citiram kot protiutež k bolj znanemu Porzijinemu govoru.

Bassanio:

Draga Porzia,
tu par je najveščnejših besed,
ki kdaj grdile so papir. Premilostna,
ko sem ljubezen svojo vam odkril,
povedal sem vam, da se — plemiču —
pretaka vse bogastvo mi po žilah:
bilo je res; in vendar, glejte, draga,
ko sem na nič se cenil, kakšen bil
sem še bahač. Ko sem povedal vam,
da nimam nič, bil bi vam moral reči,
da manj imam kot nič; zakaj, poglejte,
zavezal sem se drugu dragemu,
zavezal druga vragu ljutemu,
da bi si opomogel. Glejte list;
papir je kot telo prijateljevo,
beseda vsaka zevajoča rana,
ki bruha srčno kri. —

Komedija zmešnjav je pred kratkim prestala končnoveljavno preizkušnjo — preizkušnjo vprizoritve — in z odkritosrčnim veseljem je gledal človek, kako prijazno-svež vtis je napravila ta pristno Shakespearjeva komedija v svojem novem domu. —

Dromia Sirakužana navihano-strahotno opisovanje zaljubljene kuharice — ne dalje od temena do nog kot od boka do boka, — Adrijanina zakonska ljubosumnost, pokojno dostojanstvo opatice, zagovornik kurtizane, ki ji resnica ni nič kaj pri srcu, energična, ljubeznjiva Lucijana, — pri Shakespearju sploh ni nobenih «stranskih vlog», samo daljše ali krajše partije — vse se je videlo

tako čudovito presajeno in kdor je hotel z resnično slastjo uživati, mu ni bilo več treba umeti angleško, marveč — slovensko. In to je bilo tudi na licu publike pisano z vso razločnostjo! — In s tem, menim, sem dokaj zadostno konstatirala, kako uspešno je pesnik rešil svojo nalogo. —

Angleži imamo prozaičen, a zelo izrazit pregovor: The proof of the pudding is in the eating. Preizkušnja sleherne umetnine je učinek, ki ga napravi. Drame se ne sme samo brati in v dobesednem smislu razumeti, marveč tudi slišati in občutiti. Pri Shakespeareju, ki je zavoljo svojega velikega literarnega pomena, zavoljo važnih problemov, ki jih njegov tekst nudi jezikoslovcem in strokovnjakom, vsaj toliko zanimiv kot zavoljo svojega preprostejšega pesniškega čara, bi vse prelahko kdo spregledal, da so celo v njegovi lastni domovini tisoči in stotisoči, ki s slastjo uživajo njegove drame, ne da bi v najmanjši meri poznali njih tekst. Bolj nego vsak drug naš pesnik, je Shakespeare umel izbirati svoje besede tako, da se umevanje notranjega pomena že s polja hladnega razuma dviga na polje intuitivnih simpatij.

S tega poslednjega, najbolj notranjega stališča se mi vidijo prevodi Otona Župančiča presenetljivo posrečeni, kot se je to takoj dalo čutiti pri predstavi Komedije zmešnjav in pri čitanju Macbetha, Beneškega trgovca in Sna kresne noči.

Nehvaležno in tudi nepravilno bi bilo, ako končam ta opazovanja, ne da bi omenila interesantne predgovore ter izdatne opombe J. Kelemine. Umevajočemu čitatelju nudijo skrajno dobrodošlo pomoč. Ako bi si smela dovoliti kritiko, bi predlagala, naj bi se v teh opombah prvotni angleški tekst še obilneje citiral. S prevodom pri roki in s pomočjo opomb bi čitatelj, ki angleškemu jeziku ni posebno več, gotovo s slastjo in zanimanjem zasledoval dotična mesta.

Marija Kmetova:

Zima.

Tako tih je beli sneg in tako majhen je svet. Še za misel je komaj prostora. Ogromna teža sedmih križev leži na meni. Vse izsušeno, izžeto je telo; odrevene so kosti.

Težka je tvoja pot, Gospod. Tako izlahka se je bilo pričelo, pa je koj legel mrak na ozke stezice. Žarek ljubezni — kako je izginil, komaj da sem dehnila! Radost matere — otroci — kako brž se je zavila v trpljenje. Kako se prepregla čez in čez s solzami prečutih, neskončnih noči, s skrbmi bodečimi, z dnevi težkega

dela. Vse lepote so se zasužnjile v misli na kruh za šestero želočkov in na bodočnost vseh teh, ki so izrasli iz mene. Redke so postale besede, pogled se je splašil, sključil hrbet, ki je čakal na udarce. In ko že vsi otroci so si pota izbrali, sem osamela — in prosičim zdaj pri tem zdaj pri onem svojem otroku — in iščem oddiha. In vidim: starost povsod je odveč.

Zdaj spet sem na romanju.

V tem kraju mi nekoč zibel je tekla, zdaj tu je moj sin. In odkar sem bila odšla z mladostjo v svet, nisem bila še v kraju domačem. In sram me je; sram vpricho teh gričev, gozdčev, njiv in ljudi. Ker mlada sem bila takrat in moja lica so bila zardela. Zdaj v vsem tem kraju kakor v ogledalu se vidim. Vem, da se je iz rdečih lic izmotal obraz, ki v gubah in jarkih izgleda, kakor bi se bilo kamenje tajalo na njem. Sram me je.

In strah.

Ker vidim, ker vem, da zdaj ne bo nobene poti več.

Le ona zadnja bo še, ki bo vsa tvoja, Gospod.

Mrazi me.

Tako tih je beli sneg. Tako majhen, majhen je svet...

Še za misel je komaj prostora.

Fran Lipah:

Cvetje bajam.

(Eno dejanje.)

Šerif-aga;

Alí, njegov sin;

Džaverí, hči Šerif-age;

Hajdija, njena služkinja;

Džordže, vojak iz Macedonije.

Hiša Šerif-age v predmestju Berata v Albaniji. Za časa bojov pred svetovno vojno. Pomladni večer.

Albanska soba: sive preproge, temnordeč minder, levo okno na cesto, tri srednja na vrt in strehe sosednih hiš. V ozadju med cipresami minaret in še dalje stara trdnjava Kale. Na vrtu cveto bajame, ena se vzpenja tik pod levim oknom: vonj njenega cvetja polni sobo.

Na minderu kraj cvetja sedi Džaveri nepremična, žalostna, zamišljena.

Iz daljave molitev hodže:

«Ellahu ekber, ešhedu enlailaha illal...»

Džaveri: Pridi, prijatelj večer, pridi, pozabljenje narave, mir dela in spanje dneva! Moje misli so spoznale, da je dan delavec kruha, po poslu bežeč, večer pa je odpuščanje dneva, tako blažen je njegov tajni mir.

Čuje se drugi odlomek molitve:

«... ešhedu enne Muhamederesulullah haija lessela...»

Džaveri: Misel je priplavalala od nekod in se ustavila pred vrati mojega srca. Odprla sem ji nastežaj, ker k meni je bila namenjena. Nisem čitala v knjigah, našla sem sama seboj: misel je glas božji, naše srce uho, ki ga čuje. — Nismo stvarniki, glasniki smo misli!

Čuje se tretji odlomek molitve:

«... haija lefelah ellahu ekber lailahe illalal...»

Džaveri: Cvéti, bajama, žári, solnce moje spomladi, tvoj cvet je opojen, bleščoč je tvoj žar, saj moja sreča cvete s teboj! — Cvéti, bajama, jaz cvetem s teboj in pojem pesem pomladi, pesem spočetja skrivnostnega in mojo pesem objema vonj tvojega cvetja in poje slavo bogu! — Sto je cvetov, eno samo solnce žareče, sto pomladi in ena ljubezen!

(Molk.)

Od leve prihaja Hajdija, hoče na desno, ko pa opazi Džaveri, kako gleda nepremično skozi okno, zbeži nazaj na levo in ji prinese kavo, plazeč se tiho proti nji.

Hajdija: Evo me, solnce mojih oči! (Džaveri molči.) Sreblji kavo, sama sem jo kuhala! (Džaveri molči.) Roža našega vrta, čemu si vstala, komaj je hodža odpel popoldansko molitev. (Džaveri molči.) Tvoje spanje ponoči je nemirno, zato pa popoldan privošči telesu počitka, dasiravno je rekla nekoč ciganka moji materi: «Hajdija, nikar vode na tešče piti, boj se pretesnih pasov in podnevi ne več kot pol ure spati — pa boš zdrava ti in tvoji otroci!»

Džaveri molči; čuje se samo zvenketanje čašice v trepetajoči roki Hajdije, ki jo postavi pred Džaveri in hoče nazaj na levo.

Džaveri: Hajdija!

Hajdija: Gospodarica moja, hvala ti! Izpregovorila si. (Sede pred njo na preprogo.)

Džaveri (gleda nepremično skozi okno): Te dni se vrne!

Hajdija: Alah, ubij vojno!

Džaveri: Reklo mi je nocoj, da se vrne.

Hajdija: Vrnilo se bo solnce in našo cvetko napolnilo z rdečo barvo. Džaveri, ko je tvoja Adila nekoč v jutru zapazila, da je njeno zlato obledelo preko noči, mi je rekla: «Hajdija, nosi mi dete na solnce tja pod bajame, da se napije rdečice iz njihovega cvetja!»

Džaveri: Vrne se, še danes se vrne.

Hajdija: Tvoja novica je sladki med baklave, veš, draga, pa ima grenko primes: nocoj se vrne i tvoj očel!

Džaveri: Vem.

Hajdija: Ali je dal sedlati pet konj, da mu hiti naproti.

Džaveri: Kdaj odide Ali?

Hajdija: Vsak čas in mislim, da se pred nočjo ne vrne.

Džaveri: Do noči sem tedaj samo v tvojem varstvu, Hajdija?!

Hajdija: Da, rožica moja, jaz te bom čuvala.

Džaveri: Pripravi mi kopelj!

Hajdija: Voda se greje. In ogro, ono veliko, ne? In zelene dimije ali rdeče? Oh, svila onih rdečih je taka, da se solnce skriva pred njo! Kaka sreča, dihati v taki svili!

Džaveri: Zelene dimije danes! Pojdi, klepetulja!

Hajdija odide na levo. Džaveri skoči od okna, prisluškuje na leva in desna vrata in nato sede na prejšnje mesto.

Džaveri: Vse njegove besede še zvene v mojem ušesu. Ko je poln divjega ognja odhajal pred Skadar, mi je zadnjo noč pripovedoval samo o vojni. Njegova beseda je bila opojna pi-jača, pesem, vsa topla kot njegovo telo. In Hajdija blebeče, da je nevernik, ki ne posluša preroka!

Hajdija (od leve): Vse je pripravljeno!

Džaveri odhaja na levo. Od desne prihaja Ali, opravljen za pot. Prisluškuje na leva vrata, se vrne proti sredini sobe in govori proti desni, kjer so vrata ostala odprta.

Ali: In reci, da Paša napoji konje! Mladi kobili nikar sveže krme dajati! Beži! — Šabane, Šabane! Atija naj kuha! Za deset mož! Tri jagneta in onih šest gosi, ki smo jih odbrali. Atija naj pazi, goste imamo! Ta večča sploh ni za rabo razen v kuhinji. Smetano, če domače ni dosti, bo dal sosed Jussuf-aga. Zvitek od sira naj bo dober, Šerif ga ljubi. Napravi naj dve pogači z orehi! Pastir naj gre po belo čebulo in mleko. In Džafira, ta strah nesrečni! Džafira bo prva, ki jo bom pognal. Nje imam dosti, če jo enkrat na dan vidim. Žuri se, Šabane, pred nočjo smo tu! In Džafira naj gre po cigane. Ne Džafira, Hamdi pojde ponje! Stari pevec Omer naj tudi pride! Pet gosli — Ramazan je! (Zapre vrata na desni, proti levim vratom):

Ali: Džaveri!

Džaveri (od leve): Čujem te, brat moj!

Ali: Jaz odhajam očetu naproti.

Džaveri: Razumem.

Ali: In Paša gre z menoj.

Džaveri: Razumem.

Ali: Sama ostaneš doma z ženskami.

Džaveri: Čujem, Ali!

Ali: Vrnemo se šele ponoči.

(Molk.)

Ali: Si me čula?

Džaveri: Čula, brat moj!

Ali: Ko se Šerif vrne, imamo goste. Vabil sem, kakor je naročil.

(Molk.)

Ali: Je Hajdija pri tebi?

Džaveri: Je, brat moj!

Ali: Hajdija!

Hajdija: Tu sem, gospodar naš!

Ali: Dobro!

Odide na desno. Od leve prihaja Džaveri, vsa preoblečena.

Džaveri: Hajdija! Duhana, ne pozabi! In ono rožno olje!

Hajdija prihaja, gre proti desni in zaklene vrata. Obe gledata skozi okno.

Čuje se konjski topot in lopot velikih vrat.

Hajdija: Odšel je, bog ž njim na potu!

Džaveri: Je vse pripravljeno?

Hajdija: Moj bog, pazi se, da te nihče ne vidi, gospodarica moja!

Sveti Ramazan je!

Džaveri (kot da je ni čula): Ona žolta svila je tvoja, Hajdija. (Hajdija klikne in sede pred Džaveri.) In one rdeče dimije so tvoje, Hajdija. (Hajdija ji poljublja roke.) In ona mala srebrna ogrja je tvoja, Hajdija. (Hajdija ji poljublja noge in se valja pred njo.) Samo da rabiš jezik, kadar je treba!

Džaveri gleda skozi levo okno na cesto. Zakriči in beži na desno in prisluškuje na vrata.

Džaveri: Hajdija, oni drugi ključ!

Hajdija: Tu ga imam, toda ti, dušica moja, ostaneš tu! Jaz sem stara in moje izkušnje so velike. Ostani tu! Umiri se, rožica moja! Sedi, sedi!

Džaveri: Rabi noge, ne jezika!

Hajdija beži na levo. Kraj odprtih vrat posluša Džaveri vsa v strahu. Hajdija stopa po stopnjicah, ključavnica škriplje, vrata se odpirajo in zapirajo, koraki se čujejo: težki so in počasni. Džaveri sede na minder in ga škropi z rožnim oljem.

Džordže vstopi. Vojak je: nosi puško, v pasu samokres in mal handžar, preko prsi dva pasa patron. Stopa trudno proti Džaveri, leže kraj nje, položi glavo v nje naročje. Poljubljata se, ne govorita. Čez nekaj časa.

Džordže: Džaveri! Moja! Moja!

Džaveri: Ponoči se vrneta oče in brat!

Džordže: Džaveri, umorjen sem od muke vojne in žejen samo tvoje ljubezni, ker sam sem samo polovica, vse drugo si ti.

Ti dolgi meseci so polni bridkosti in obupa, ki me žge v srcu in mori v duši.

Kje je čarovnik, ki bi izbrisal vso to sramoto in pogin iz našega spomina? Kar sem doživel, je ledena skorja okoli mojega srca. Da mi je vreči proč te misli, ki mi branijo živeti, sleči raševino spomina in si nadeti lahko haljo pozabljenja!

Glej, moja kri je še vsa topla, moja misel iskrena in moja mlada leta naj umrjejo brez ljubezni?!

Živeti, Džaveri, živeti!

Džaveri: Nikoli ne pojdeš od mene!

Džordže (pritegne njeno glavo k sebi): Džaveri, tvoje oči, samo tvoje oči! V njih luč gori, luč gori v mojega srca noč, v mojo tugo pretemno! Džaveri, Džaveri, tvoje oči! (Ji poljublja oči.)

Džaveri: Nikdar več ne greš od mene! Nikdar!

Džordže: Polna so mi ušesa vojnega hrupa. Po kateri cesti pojdem, da ne srečam sirote, po kateri livadi, ki še ni oškropljena s krvjo?

Čuj, hotel bi leči pod mirni krov očetove hiše, vonj goved in konj srkati vase, poslušati zvonenje ovna, ki se ponosno maje pred čedo...

Zvonovi pojo blaženo pesem nedelje, ki je povračilo šesterim delavcem dnevom, starci govore o bogu in zemlji, ..

mladiči v nedeljski opravi divjajo na dirko na žrebcih in njih vroče zdravje se bije za moč in za prvenstvo.

Džaveri: Zakaj si šel v to morečo tujino?

Džordže: Tisti čas, Džaveri, je zašumelo po naši zemlji, v zraku je zabučalo in bojna pesem je odmevala v naših srcih. Pevci so peli narodu in junaki so se oborožili... In sivi oče mi je govoril:

«Rekel ti bom besedo, sin, toda urezala te bo v srce.

Tam, kjer se gore razstajajo in njih noge poljublja ravnica, v njeni sredini molči temnozeleno jezero —

enako prikritemu žolču zemlje,

enako zatajeni jezi naroda! —

mesto leži,

smeje se v beli dan,

grad Skadar na Bojani,

ki ga je narod zgradil, da priča svetu,
da nič pod solncem ni tako silnega
kot je osveta!

Grad Skadar na Bojani!

Mleko teče iz skale, belo mleko zakopane
matere in vsaka kaplja kriči pod nebo!!

Ker narod je hotel, da se uveri svet, da nič
pod solncem ni tako gotovega
kot je osveta!

Džaveri: In zdaj ta divji pokolj, da umira narod!

Džordže: Padla je sramota na našo zemljo in napolnila srca in
duše. Tam gori v gorah je padlo junaštvo in polomili so se
meči. Pa naj svet gleda, pa naj se svet nagleda! Bila je
vojska junakov, Marku podobnih!

Junaštvo, prevarano v svojem hotenju, volja zlomljena
sredi poleta! —

Džaveri: Nič več o tem, dragi! (Ga poljublja.) Vse moje misli
dneva in noči so bile pri tebi.

Džordže: V tem trpljenju sem molil vsako noč v ljubezni:

Sveta je gora Tomorica, krasna, bajna, prelestna, v
tolažbo tužni okolici vstvarjena; v jutru prva žari od
solнца

in na večer njene stene zadnje pijo kri umirajočega
dneva...

In tu ležiš ti, Berat, mesto mojih želja:
sedem brd, sedem oljčnih gajev,
med vsemi se je grad Mrnjavčevičev osokolil pod nebo,
Osum reka mu brani v ašikovanje h Gorici...

Senca smokev, resna zelenina ciprese,
pisanice bajam in srebrnih oljk,
oko je pijano lepote — — —

Spodaj pa se svetijo beli minareti,
vsak dan se poje slava bogu. —

Džaveri: V hanu pred mestom naju čakajo moji ljudje. Vse je
pripravljeno.

Džordže: Ali si me videla, dušica?

Džaveri: Moje srce te je videlo, ljubček!

Džordže: Dolga bo pot, toda naju vodi živa ljubezen. Tam daleč
so gore in planine, vinogradi in duhanova polja. Med stene
gora je zasekano jezero, modro, zeleno in zrcalo neba
visokega. In še tam naprej, kjer so polja najlepša in se

črede ovac pasejo po rebrih, na selih pesem in kôlo, v gorah puške in srca junakov... Tam je tvoj dom in vsa moja ljubezen.

Hajdija (pribeži od leve): Alah, Alah! Beži, gospodar moj! Džaveri, Šerif se je vrnil! Sam vrag ga je prinesel! Alah! Komaj je solnce zatonilo, že je tu!

Džaveri govori tiho s Hajdijo, ki nato zbeži na levo in kliče Džordžu:

Hajdija: Za menoj, mladi gospodar!

Džordže: Džaveri, reci na glas, da morem verovati!

Džaveri: Pridem!

Džordže odide za Hajdijo na levo. Džaveri sede na minder. Hajdija se vrača, zapre leva vrata, zapira okna, sede kraj Džaveri. Z desne se čuje govorjenje.

Pride z Alijem Šerif.

Šerif: Težka je pot in moje noge so preslabe, da bi jo zmogle brez svetega islama. Ta pa nam daje moči in kreposti. Brat moj v Stambulu te pozdravlja, Ali, in tebi, Džaveri, pošilja svile in preprog. Vsak dan molita za njegovo zdravje! (Poljubi Džaveri in potem Alija.)

Hajdija odhaja na levo. Vsi sedejo na minder.

Šerif: Ko sem prišel v stambulsko mesto, je duša moja, pijana sreče, obljubila bogu in se zaklela, da prej ne miruje, dokler ne diči mojega fesa žolta ahmedija in se ne vrnem z groba preroka kot hadžija. Ker, deca moja, čujte, to je moje spoznanje:

Sveta je vera, sveta beseda preroka,
zid železni — nanj smo sezidali življenje svoje;

svet je polumesec in koran,
luč, tolažba in naš najvišji zakon.

Sveta je vera očetov in običaj očetov;
čāša modrosti, iz katere pije ded in vnuk.
Sreča vseh sreč, poslušati glas preroka, ime
očeta zapustiti sinu, čast očeta zapustiti
sinu, glej, ker to je modrost življenja:
dozorelo seme svoje misli vsejati na mlado
sinovo njivo —

in to je večno življenje! (Poljubi Alija.)

Otroka, vajin stric mi je naročil sto želja in pozdravov. Komaj sem prah in znoj pota strpal s sebe, je predme postavil soffro in bil sem vesel slastnih jedi; napalil mi je čibuk in opojni duhan je obudil moje misli; za vsak findžan njegove kave bi popustil en dan svojega življenja.

Pa so moje misli naenkrat v Berat bežale: kje je moj Ali in plete li Džaveri pisano preprogo?

Hodil sem po cestah in se vozil ob morju, bil sem v vseh mošejah in veliki stambulski džamiji, videl sem od blizu lice sultana in njegovo vojsko.

Pa so moje misli naenkrat v Berat hitele: ali je zdrava moja Džaveri in kaj dela moj Ali?

Lepo je hoditi po svetu in gledati čuda ali najlepše je naše mesto in lastni dom največje čudo; lepa so pota in pisano življenje tujine, najlepša pa je pot v domačo hišo. (Si briše solze.)

Danes pa se slavi sveti Kamazan! Kdorkoli pride, bo moj dragi gost; vrata so mu na stežaj odprta! Do zore naj glasba svira, sladka baklava na sofri diši; plesali bomo ples in peli pesem očetov, veseli vsi in se klanjali bogu! (Namigne Aliju, ki mu razprostre malo molitveno prprogo ob levi steni. Šerif poklekne nanjo in se obrnjen proti vzhodu klanja po obredu. Ko je odmolil, še kleče):

Prva tvoja misel v jutru naj plava na iztok k solncu in naj se pokloni vstajenju in luči! Pozdravi ga, brata, pozdravi zrak nebeški, gore in trave in reke in ptice pod solncem, pozdravi vse, kar se giblje in živi poleg tebe, bodi vesel in živi z njim svoj solnčni dan.

Ker to je modrost življenja:

biti del vesoljstva in dihati z njim in to je sveto življenje!

Noč. Od desne se čuje glasba in prihajanje gostov. Ali odpre vrata in gre na desno. Luč se vliiva z desne. Šerif ostane, zvije preprogo in jo da Džaveri.

Šerif: Edinica moja, blede si in vsa nemirna; ali te je moj prihod tako razveselil ali pa te tajna žalost razjeda. Ali si bolna, cvetka moja?

Džaveri: Nisem, oče moj!

Šerif: Džaveri moja, nisi gledala nevernika in nisi govorila z nikomer?

Džaveri: Nisem, Šerif=aga!

Šerif: Čast ti, hčerka; jaz pa, starec, sem se tako zelo bal zate!

Jo poljubi in odhaja na desno. Od tam in od zunaj se čuje petje in glasba. Strelji samokresov od daleč in blizu. Glava minaretov v ozadju žari v pisanih lučkah. Džaveri skoči na desno in zaklene vrata. Od leve vstopi Hajdija in gre prisluškovat k desnim vratom.

Hajdija: Gostje so tu, Šerif je ravnokar odmolil... Nosi se že druga jed... Zdaj je prišel Jussuf=aga in hodža...

Džaveri: Pojdi in mi prinesi ono veliko ogrinjalko!

Hajdija: Odšel je, hvala bogu! Vsa v strahu sem bila radi njega.
(Odhaja na levo.)

Džaveri: Tam zunaj se slavi sveti Ramazan, prošla je žalost, novo veselje prihaja; narod ga je pijan, pesem sama poje ž njim; zemlja cvete in nebo ga je veselo. Džamiji se je razsvetlil minaret, tisoč luči gori, tisoč src žari. (Poklekne na minder in razprostre roke):

Sveto je mlado rojstvo krvi,
sveto novo rojstvo misli,
presveto rojstvo mlade ljubezni!

(Gleda skozi okno.)

Hajdija (prihaja in jo zavija v ogrinjalko): Tako, vidiš, da se ne prehladiš. (Prisluškuje na desni.) Moj bog, Ibrahim-effendi je prišel. Pomisli, taka čast! Nosi se že peta jed! Jaz ne morem in ne morem zdržati. Džaveri, dušica, šla bi samo malo do Atije v kuhinjo.

Džaveri: Idi, pa vrata zakleni za seboj!

Hajdija (ji poljublja roke): Kako si mi dobra! Takoj se vrnem, dušica moja, solnce mojih oči! (Zastre si lica in odhaja na desno, vrata zaklene za seboj. Džaveri skoči z mindera, se pokrije z ogrinjalko, se skloni preko okna in utrga cvečičo vejico bajame):

Džaveri: Ti greš z menoj, bajamica, ti moja mala prijateljica!

Ker jaz vem samo za eno besedo: ni
vera preroka, ni običaj očetov, ni
čast, ni dolžnost. Jaz vem samo
za eno besedo in ta je: ljubezen!

Zbeži na levo in zaklene vrata za seboj. Skozi odprto okno se čuje nočno^o
molitev z minareta:

«... Ešhedu enne Muhamederesulullah...»

Od desne glasba ciganov, monotone albanske melodije, ples, neartikulirani vzkliki. Na desna vrata nekaj loputne, nato močan sunek, ki odpre vrata. Krik.

Ali privleče zastrto Hajdijo in jo pahne na sredo sobe.

Ali: Nesreča stara, da te sram ni hoditi med svet, ko te je tu treba! Kdo neki bo gledal za teboj?! (Ji trga zagrinjalo raz obraz.) Ti hodiš lahko brez skrbi odkrita!... Džaveri!... Džaveri! (Gre na levo, toda vrata so zaklenjena. Trka, vpije.) Džaveri! Džaveri! Alah! Alah! (Beži na desno in se vrne s puško. Za njim Šerif z lučjo. Šerif trči po sobi, pade končno onemogel na minder in se bije po čelu.)

Šerif: Izdala vero in preroka! Džaveri!... Izdala očeta in brata!
Alah!

Ali (kraj okna): Evo je, evo je na cesti! In Macedonec ž njo!

Šerif (kot mrtev leži na minderu, mirno): Streljaj, sinko moj!

Ali (ustreli skozi okno): Padel je, Šerif=aga!

Šerif: Še streljaj, zlato moje! Oj!

Ali (ustreli): Padla je, Šerif=aga!

Šerif (tiho): Mrtva? Oba? Oj, oj! (Skoči kvišku in gleda skozi okno.)

Ali (si zastira oči): Oj, oči moje! Dvigata se na konje, že bežita mimo bajam! Oj!

Šerif (se smeje kot otrok): Moja Džaveril!... Moja Džaveril!...

Ali (sede kraj njega in ga objema): Moj Šerif=aga — — Na konje! Na konje! (Beži na desno.)

Šerif (pretrgoma, za njim): Sinko... samo ti!... Alah!

Monotono petje, vesela glasba ciganov.

Konec.

Književna poročila.

F. Finžgar: Razvalina življenja. Založila «Slovenska Matica» v Ljubljani. 1921.

Kakor vsem dosedanjim dramam tega pisatelja je tudi tej ljudski igri snov zajeta iz kmetiškega življenja. Dejanje je postavil Finžgar v samotno hribovsko selo, kjer kuha in toči Urh Kante tako dobro žganje, da menda že v vsej okolici ni več treznega moškega človeka razen Urhovega soseda Martina. Ta je trden gospodar, ki se je že otrsel mladoletne lahkomiselnosti. V prejšnjih letih pa menda tudi ni bil zaklet sovražnik alkoholne pijače, ker se je v pijanosti spečal z Urhovo rejenko Tono ter imel otroka z njo. A zato ji je založil tisočak ter se tako izlepa iznebil dekleta, za katere očeta ne ve živ človek. Tona je namreč pametna ženska, ki vé, da se pričinja nevesta pri doti in da se možak, kakršen je Martin, ne bo obešal na «brisačo», kakršna je ona. Ali popolnoma si vendar ne more izdreti Martina iz srca; skrivoma še tli nekaj kakor ljubezen v njej. Martin pa se je zagledal v Urhovo hčer Lenčko in bi jo rad v zakon. Dekle ne mara zanj, ker je že v besedi s Ferjanom, precej zanikarnim gospodarjem, ki rajši hodi s puško po gozdu, češ, za koga naj bi se pa mučil, ko je pri njem tak dolgčas v hiši, da ga poleti zebe v njej. Ko bi se vzela z Lenčko, pa bi se videlo, kdo je najboljši gospodar. Toda oče Urh izreče trdo besedo zoper tak zakon in Lenčka mora vzeči Martina. — Zakon ni srečen; celo tako žalosten je, da se Lenčka vda pijači, žganju — «ko je oče že vso okolico zastrepil z žganjem», pravi, «pa naj bo zastrupljena še hči». Prejšnji red gine iz hiše; zanikarnost se naseli na Martinovem domu. Lenčka nima prijazne besede za Martina; rada pa se smeje Ferjanu, kadar se vidita; njen smeh se razlega po vsem hribu, da ljudje prisluškujejo, češ, kaj ima, da je tako razposajena. Martinu je ta smeh kakor žerjavica na dušo. Naposled se tudi on vda pijači, zanemarja gospodarstvo, trži z lesom in s konji, izostaja z doma, v srcu pa mu raste čimdalje hujše sovraštvo do Ferjana. Oče Urh kupi Ferjanove dolgove, da bi pognal Ferjana po svetu; Ferjan hoče z ostankom izkupička za posestvo v Ameriko, ko bi šla Lenčka z

njim. Ker pa neče, pojde za lovca; lovil bo, streljal srne in lisice ter žvižgal okrog hiš, da bo dražil Urha in Martina. — Martina zvečer ni doma; Ferjan hoče priti trkat na Lenčino okno. Ona, da ne in ne — samo svoje poštenje še ima, prav nič drugega. Ali potem pospravi vse po sobi, uredi posteljo, se pogleda v zrcalce, si popravi lase in čaka Ferjana. Nenadoma pa se vrne Martin — klicat ga je šla Tona, češ, da breje krave Pisane ne bo mogoče rešiti. Rezke, zlovoljne besede lete med zakoncema; zdajci se zasliši trkanje. Ferjan je. Martin zagradi sekiro s peči, a potem se sesede. Naposled počasi vstane — spat hoče iti v hlev; tam bo odslej njegova postelja. Lenčka mu zagrozi, da pojde od hiše, ako ji naredi to sramoto. Kam? K Ferjanu, ki je boljši od Martina. Martin skoči razdražen proti njej. «Samo živa né pojdeš!» Blazno ljubosumen jo podere na posteljo ter jo zadavi.

Taka je vsebina te ljudske igre. Ekspozicija je jasna, zaplet naraven, konec tragičen, kakor pač mora biti. Finžgar deluje s skromnimi pomočki, ne umetniški, biti hoče vseskozi realen; gledališki tehniki je dobro vešč, teatralnih efektov ne mara. Teatralno je v vsej drami samo eno mesto: Ko v zadnjem dejanju Ferjan poljubi Lenčko in odide, da bi prišel pozneje, vzkligne Lenčka: «Ne — ne» — ostane pred vrati, nato stopi proti vratom v kamro in zakliče na pragu: «Magdalena! Magdalena!» Na čitatelja učinkuje ta vzklík, kakor bi Lenčka samo sebe primerjala svetopisemski grešnici Magdaleni; seveda pa spozna takoj potem, da je poklicala Lenčka ... dekle Magdaleno, češ, kako je s Pisano, ali dobi nocoj teščka ali ne... Morda tiči v drami nekaj antialkoholne tendence; vse, kakor pa je vse ozračje prepojeno z alkoholom: pijanka je Lenčka, pijanec je po njeni krivdi Martin, pijanec je kmet Sirk, ki sploh nikoli ne nastopi trezen. Ali stvar je pač taka, da bi človek za silo še prizanesel možakom, Lenčki pa ne more prizanesti. Zakaj pijana ženska, taka, ki si kar zaporedoma toči kozarčke z žganjem, da jo zanaša, kakor zanaša Lenčko v drugem dejanju, je zopna do skrajnosti. Finžgarju je moralo biti vendarle do tega, da bi ostala njegova junakinja simpatična, kakor jo prikazuje v prvem dejanju; tako pa že odbija sredi igre in človek bi skoro dejal, da je ni kdo vé kaj škoda. Lenčka bi morala giniti in mreti za Ferjanom; celo grešiti bi smela v mislih ali pa tudi očitno — vse, samo poteze pijanstva ne bi smela inacti na sebi. Finžgar pozna kmetiške ljudi; zategadelj je brez dvojbe postavil z Lenčko živ tip izmučene, obupane žene na oder; navzlic temu pa Lenčka ni taka, da bi z umetniškega stališča ustrezala estetskemu načelom. — Tisto, da se je zaradi žalosti zgodila nesreča in da ni upati poroda, se tako, kakor je povedano, ne vidi prav verjetno.

Martin je tik do konca narisan točno. Umevno je, da se vdaja pijachi in nesnažnim poslom, ko gleda, kako mu propada dom; umevno je, da sovraži Ferjana, da ga bolj ne more — ali neumevno je, zakaj naposled umori ravno Lenčko. Zato, da ne bi šla k Ferjanu? Ko bi zamahnil s sekuro po tekmeču, bi bil efekt isti in vrhutega naravnnejši, docela podprt z Martinovim sovraštvom do Ferjana. Blazno sovraštvo do Lenčke pa se pojavi nepričakovano, ko vendar ni prej nikjer razvidno, da bi sovražil svojo ženo — skratka, ko nima Ferjan do poslednjega trenutka nič othellskega na sebi.

Oče Urh ni izveden popolnoma dosledno. Mož kuha žganje, dasi je hud na pijance; preskrbeti — samo preskrbeti — hoče hčer, kakor mu velevala «dolžnost in ljubezen»; odklanja postopača Ferjana, ga požene na boben — vse to je pri taki grči utemeljeno; ni pa utemeljena sleparska in umazana manipulacija s Ferjanovim travnikom in končno tudi ni utemeljeno, da krčevito zajoka ob

mrtvi hčeri, ko bi pričakoval človek vse drugačnega nastopa, vsaj potem, ko bi se morala vsa njegova brezupnost z elementarno silo obrniti zoper Martina. Tako pa samo dvigne glavo, buli v prizor, ko se Martin grudi ob umorjeni Lenčki, in zagrga: Morilec! To se ne sklada z njegovo brezobzirno, svojeglavo strogostjo, s katero je ves čas nastopal v igri.

Imenitno pa je označena Tona. Dekle trpi, ker ne more pozabiti Martina, ker se živ krst ne meni zanjo; zato je zadirčna in odsečna. Ali vendar je nekaj tako junaškega v njej, da bi rada ustvarila sporazumno življenje med Lenčko in Martinom — njemu na ljubo, ki jo je onečastil, ki mu je pa vendarle odpuščala. V Toni se razvija globok proces, ljuta borba med nizkotnimi instinkti in prirojenimi boljšimi elementi. Zato tudi učinkuje njeno razmerje proti Lenčki povsem simpatično, dasi se je izogibljive, kolikor se je more, in dasi prihaja k njej samo, kadar že mora. To njeno bitnost je označil Finžgar markantno in plastično, da je ne bi bil mogel bolje.

«Razvalina življenja» ima navzlic naštetim nedostatkom krepro življensko moč v sebi. Dejanje se stopnjuje, kakor je treba; prizori se prelivajo brez sile drug v drugega. Posebna vrlina pa tiči v jeziku, ki je klen, pristno naroden. Izrečno omeniti je treba izreke, kakršni so n. pr.: «Vse ženske ste take. Uma nič, brez pameti tišči svojo pot kot sledivni kužek. Če pride na sled, ki je zanjo, potem ji je vseeno, kam. Za sledom, ali v pekel ali v nebesa, ali hudiču na roge ali angelu na repetnice — vseeno.» Ali pa: «Ti, otrok, misliš, da je sreča eno veliko medeno srce. Če ga še tako po malem ugrizuješ, enkrat ga bo le konec.» «Boljši so drobljanci v ljubezni kot hlebi v jezi.» — «Dekle, vse to so samo lepo pisane bukve. Življenje pa niso bukve.» — Imena vredni so «rekovni pijanci»; pristno po domače je rečeno: «Na videz se narašča in se brani»; «Koga pa dobiš, da ni en kraj mahnjen»; «Na hvali, da ni nocoj teh pijancev»; «Le nikar se mi ne izvijaj»; «Bogve kaj vam nisem zasedela teh par ur»; «Vidiš, za voljo tega sem bil razpotegnil ušesa in sem poizvedoval»; «Vpričo Boga se bodo ljudje skolmečevali»; «Zakaj pa si imel deske na očeh?»; «Pa ti jo prikopljem za uho». — Manj prikupen pa je tisti «tāk», ki ga ima menda naša moderna na vesti, kakor n. pr. v stavkih: «Tak poklič ga», «Tak pojdi no zakuriti», «Tak nehaj no». — Dovršni glagoli nimajo namenilnika, ampak v takih primerih nam služi nedoločnik, torej: «pojdi no zakuriti», «gre pogledati h kotlu» (ali pa: «gre gledat h kotlu»), «nese steklenko skriti v posteljo», «skoči odpreti» (ali pa: «skoči odpirat»). Istotako velelnik v nikalnem stavku ne trpi dovršnih glagolov; torej ne: «Ne reci mi tega», ampak: «Ne pravi mi tega»; ne: «Pa ga ne preženite», ampak: «Pa ga ne preganjajte»; ne: «Nikar mi vsega ne obgodrnjaj», ampak: «Nikar mi vsega ne obgodrnjavaj»; ne: «Ne pokaži mi vsega», ampak: «Ne kaži mi vsega». — Nekatere druge hibe so manjšega pomena in zatorej lahko odpuščne.

A. Funtek.

J. S. Machar: Strup iz Judeje 1905-1906. Z dovoljenjem avtorja poslovenil V. M. Zalar. V Ljubljani MCMXXI. Češka knjiž. št. 3. Založila «Umetniška propaganda» v Ljubljani.

Medstrankarski boji so neredko dokaj uspešno gnojilo, ki pospešuje bohotno vzklitje strupenega bodičevja, ki ga bo pa umni vrtnar takoj iztrebil s koreninami vred.

Betežen starec joka po dobrih prošlih časih, ki jih ne bo nikoli več.

Te dve sliki sem imel v mislih, ko sem odložil ponovno prečitano knjigo «Jed z Judeje».

Naslovna stran je nad vse značilna: na križu stoji napis Strup, v ozadju pa sije veliko solnce, ki naj označuje antiko. In potem sledi uvertura v celo zbirko, v zbirko **pesmi**: odlomek iz nekega Macharjevega predavanja na zborovanju Svobodne misli v Pragi. V tej uverturi bleste pripovedovanja o razbojniških papežih, o cerkvenih legendah oziroma bajkah in filozofiranju kot ga čuješ po krčmah in ki se izkristalizira v sledeči vrhunec:

«Ali je v resnici nekje oni Nekdo nad milijoni in milijoni ogromnih svetov in njih solnci, nad milijoni in milijoni njih stvari, njih ljudi, živali, golazni, dreves, cvetic in kamenov —? Ali je v resnici kak Nekdo?»

Danes, ko vemo in čutimo, da človeško življenje v tej ogromni simfoniji življenja in umiranja vsega nima niti za las več pomena nego življenje katerekoli teh živali, cvetic in dreves, ko to **človeško življenje** ni nič drugega nego rezultat brutalnega «Kdor je močnejši —», ki ga izvaja človek ne samo proti ostalim stvarim, temveč tudi proti človeku, družba proti družbi, ideja proti ideji, narod proti narodu, v tem vsesplošnem boju, ki je pravzaprav življenje, v tem izginjanju vsega, da se more poroditi novo življenje, ali ni v vsem tem pojem boga, kakor si ga človeški duh sploh more predstavljati, že žaljenje in ponižanje tega boga? Saj če se da samo čutiti, se ne da misliti in izgovoriti. In molitev —? Prosimi ga, zahvaljevati ga, obračati se k njemu —?

Kaka brezpomembnost, človeška nadutost, kako poniževanje nekoga, ki se niti doumeti ne da...

... vzemite mu (ljudstvu) brez strahu vražarstvo, praznoverje, malikovalstvo, dajte mu za to nekoliko resnice, kolikor jo človeštvo ima, in nekoliko umetnosti, ki jo potrebuje, in videli boste, da človek boga prav nič ne bo pogrešal...

In zatem slede številke: koliko dohodkov ima ta in ta škof, nadškof, kardinal, in nekaj o čistosti papežev in o farovških kuharicah.. in to je — krščanstvo! Bistvo krščanstva pa tiči po Macharju v «cerkvenih obredih, v krasnih nenavadnih ornatih, samo v tem vznemirjanju duše, v tem slavnostnem nenavnem razpoloženju in — «Jesus iz lesa mu (ljudstvu) je resničen Bog, sv. Janez na mostu resničen sv. Janez...»

Ta uvertura je sijajna zmes pijanega sovraštva, besne onemoglosti, protesta, pokrnelega filozofiranja, potvarjanja in nerazumevanja zgodovine, posebno pa nerazumevanja — hoté ali nehote — **krščanstva**.

Slede bojevite in nebojevite pesmi. Bojevite (slične uvodu) so podobne že omenjenemu strupenemu bodičevju in spominjajo na Aškerca v zadnjih letih njegovega «ustvarjanja», dasi jih odlikuje dovršena oblika; nebojevite in solzavé pa so podobne stokanju betežnega starca: ah, uboga antika, kaj so s teboj napravili, in so dober primer sentimentalnosti. Čudim se le, da je prevajalec, ki mu moram priznati, da je oskrbel dovršen in sijajen prevod, kakršnih je pri nas malo, — da je prevajalec prespal vso poveljno dobo, kar sem primoran sumničiti, ker nas je nagradil s knjigo, ki je Slovenci prav nič nismo potrebni, ker smo — vsaj upam — menda vendar že odrasli tretjesolskemu svobodnjaštvu, ki se niti za las ne razlikuje od tega tu.

Priznam pa, da naletimo tu pa tam na prav lepe pesmi, n. pr. «Sole occidente», «Carmen autumnale», «Ovidijeva molitev», «Pri Bikovi glavi», ki so dokaz pesniške sile, ki je vendar ni moglo docela ubiti celo umetniškemu ustvarjanju tako nevarno aprioristično in materijalistično umovanje. — Veliko bolj pa bi bil prevajatelju hvaležen, če bi nam poslovenil umotvore antike

same (grške in latinske pesnike!). Pa tudi češka literatura nima samo Macharja, ki ga imamo že z «Rimom» dovolj; zakaj nismo mesto «Strupa» dobili kako zbirko Březine!

Vladimir Vidrić: Pjesme. Knjižara Z. i. V. Vasića. Zagreb.

V glavnem bi se dalo vse še tako različne umetnike razdeliti v dva tabora; v enem so romantiki, ki izkričavajo v svet svoj Jaz neposredno, v drugem pa parnasovci, ki se zavijajo v dragocene plašče, kot da se sramujejo razgaliti svoje srce, a jim neizprosne in izkušene roke kritikov odmotajo še tako varljive in prikrite podobe, za katerimi drhti njihova duša.

Med poslednje spada tudi pokojni hrvatski pesnik artist Vidrić (kot ga označuje Dučić v spretno pisanem uvodu v to zbirko), ki ima dokaj sličnosti s francoskimi somišljeniki.

Njegove pesmi, v katerih oživlja stare dobe, spominjajo na Heredijo in Leconte de Lisle'a; prtajene sličice, nalikujoče marmornatim kipcem in vazam, so izklesane v slogu Gautierjevih kamej; gracijoznost, ki veje iz melanholično navdahnjenih pokrajin, najdeš tudi pri prerafaclitih; sploh je v slikovitost prevedena muzika bistvo Vidrićeve poezije.

Petinštirideset strani broječa knjižica je prav okusno izdana in opremljena; njena vsebina je kot zelen otoček sredi poblaznega morja dadaizma, zenitizma in sličnih struj, ki skušajo tudi v umetnost uvesti verižništvo.

Ozvald K.: Logika. Uvod v znanstveno mišljenje. Ljubljana. 1920. (Konec.)

O sodbi (str. 25. do 64.).

Stran 25. do 27.: Kakor se vidi, meri avtorjev obris sodbe le na one misli, ki sem jih bil v «Uvodu» in «Sistemu I.» označil kot pristne misli ali trditve, ne vpoštevam pa hkrati Meinongovih in mojih nepristnih misli ali dopustitev. To se mi zdi v toliko netočno, v kolikor govori avtor v naslednjem tudi o «stvarnem stanu» kot «podlagi» sodbe: stvarni stan ali, kakor ga nazivam sam, **dejstvo** je pa predmet i pristnim i nepristnim mislim, tako da je baš za razumevanje predmetne strukture i misli i dejstev potrebna še druga karakteristika misli, nego le ona, ki se tiče trditve (misli s prepričanjem) v mojem ožjem pomenu besede. Tako karakteristiko misli sem podal v «Uvodu», še točneje pa v «Sistemu I.» (glej register: misel, dopustitev, trditev, dejstvo, predočevalno razmerje, predočevanje i. dr.). Pripomnim še, da se z dvema točkama tega odstavka tudi sicer ne moremo strinjati. Avtor govori prvič tudi o neki sodbi, ki nastopa kot trditev (in ne kot spoznavajoče prepričanje), zlasti tedaj, ko je nikdo ne jemlje pravkar v misel; tako n. pr. glavni stavki v knjigah, ki stoje v tej ali oni omari. Napram temu je reči, da stavki v knjigah, stoječih v tej ali oni omari, sploh niso niti «stavki», temveč le skupine n. pr. gotovih barv, črt, pik, itd., kaj še le sodbe. «Stavki» postanejo te skupine šele v hipu, kadar in v kolikor doživlja te skupine zaznavajoč («čitajoč») subjekt asocijativnim potom tudi odgovarjajoče sodbe, splošno misli, iz česar dovolj jasno sledi, da ne gre govoriti o sodbah kot stavkih, nahajajočih se v knjigah, stoječih v tej ali oni omari (!). Drugič pa trdi avtor, da tvori ogrodje sleherni sodbi **troje** pojmov: subjektni (S), predikatni (P) in pa posel zatrjevanja, oziroma zaničanja opravljajoči (—) pojem, po vzorcu S—P». To velja namreč izključno le za **takovostne** (A je [ni] b), nikoli pa za **nahajalne** (po avtorju: bivalne) sodbe, splošno misli (A je [ni]). To sem bil izkazal v «Uvodu», podrobneje pa še v «Sistemu I.» (glej register: nahajalna —, takovostna misel; n. in t. dejstvo), tu bom govoril o tem pa še dalje spodaj.

Stran 29. zgoraj: Avtorjevo razlikovanje med **nahajalnim** («bivalnim») in **takovostnim dejstvom** («stvarnim stanom») ne zadene jedra te razlike: Te in te lastnosti ima namreč vsako nahajalno kakor takovostno dejstvo, tako da torej ne gre, da bi na avtorjev način delili omenjene stvarne stane v «take, ki so (= bivajo) ali bivalne (eksistencialne), in pa one, ki imajo te in te lastnosti, ali takovostne». Semkaj spada tudi njegova definicija na str. 31., češ da je takovostni stvarni stan oni, o katerem «upravičeno trdiš, da je tak in tak». Tak in tak je, t. j. te in te lastnosti ima vsak pojav, torej tudi katerikoli stvarni stan. Glede točne in prave razlike med nahajalnim in takovostnim dejstvom primerjaj «Uvod» in «Sistem I.» (register).

Stran 29. spodaj: Avtorjev dokaz, ki je bil v navadi še pri raznih logikih prejšnjega stoletja, da so i takovostne i nahajalne sodbe, oziroma dejstva dvočlenskega značaja, češ da je pri prvih izraz «je» (n. pr. v sodbi: Središče je trg) le vezilo, pri zadnjih (n. pr. v sodbi Središče je) pa pravi glagol, tako da velja tudi za te zadnje obrazec: S—P, je danes že davno premagan: Avtor je zamenjal tukaj jezikovno-gramatično s psihološko-predmetno analizo stavka. V jezikovno-gramatičnem oziru je seveda razlikovati «je» kot vezilo (copula) in «je» kot glagol; psihologija pa ne zanima ta razlika, temveč le prašanje, kaj dotični «je» kot vezilo, kaj pa kot glagol pomeni. V tem pogledu je baš reči, da pomeni «je» kot vezilo gori omenjeno **takovostno nahajanje** (zelen biti = viridis esse = Grünsein = zelenost, v istem smislu dalje sivost, rumenost itd.), dočim pomeni «je» kot glagol le tudi že omenjeno **enostavno nahajanje**, n. pr. **eksištenca**. S tem pa je ipso facto že rečeno, da visi ali sloni pomen vezila «je» vedno na **dveh nedejstvenih** (nestvarnostanskih) členih, namreč na subjektivnem (n. pr. Miza, Središče...) in **predikatnem** (zelen, trg...), dočim sloni pomen glagola «je» le na odgovarjajočem subjektivnem členu (n. pr. Miza, Središče...).

Stran 33. zgoraj: Do nikalnih sodb ne pridemo le preko odgovarjajočih afirmativnih misli, kar sem izkazal že v «Uvodu» (prim. str. 216. ss.); primerjaj tudi izvajanja o afirmativnih in nikalnih mislih v «Sistmu I.»

Stran 34. do 38.: Pri svojem obrisu problema resnice avtor ne razlikuje dovolj jasno med **resničnostjo** in **istinitostjo** na eni strani in med **verovnostjo** in **možnostjo** na drugi. Kakor je povsem pravilno in hvalevredno, da — sledeč Meinongu — ne gradi resnice ne na razsojajočem jazu, ne le na vjemanju z drugimi sodbami itd., temveč nazadnje le na odgovarjajočem **dejstvu** («stvarnem stanu»), je vendar potrebno še razlikovanje med **ono lastnostjo nekega dejstva**, iz katere izvira resničnost odgovarjajoče sodbe, in **med to resničnostjo samo: ta lastnost dejstva je baš njegova istinitost, ki ji odgovarja resničnost sodbe kot lastnost te sodbe, da ima baš istinito dejstvo za svoj predmet** (po avtorju: za svojo podlago). Zanimivo je, da je ista konsekvence neizogibna tudi za avtorja samega, na podlagi njegove nadaljne in od Meinonga povzete interpretacije **verovnosti** sodbe in **možnosti** stvarnega stanu namreč (str. 38. zgoraj): če ima verovnost isto razmerje do možnosti kakor resničnost do istinitosti in če je gorenja meja za verovnost baš resničnost, za možnost pa istinitost, tedaj spada za avtorja samega kakor verovnost tako tudi resničnost na stran sodbe, istinitost pa kakor možnost na stran dejstva. Mimogrede bodi še rečeno, da sta tudi njegovi definiciji resničnosti oziroma možnosti stvarnega stanu (str. 35. in 38. zgoraj) ali — strogo vzeti — napačni ali pa vsaj zelo nesrečno izraženi: Da se ima (nima) tako in tako, to je, da je tak in tak, to lahko o **vsakem** (tudi «neresničnem», bolje: neistinitem) stvarnem stanu upravičeno sodiš (O neistinitem n. pr. vsaj to, da je sploh stvarni stan ali dejstvo, da je

neistinit itd.); iz tega pa sledi, da je mesto avtorjeve definicije («resničen je stvarni stan, ki z upravičeno gotovostjo o njem sodiš, da se ima (nima) tako in tako») postaviti, če vpoštevam še zgornja izvajanja o resničnosti in istinitosti, to-le definicijo: **Istinito je dejstvo, ki ga z upravičeno gotovostjo sodiš** (v smislu moje terminologije: **trdiš ali pristno misliš**); njegovi definiciji možnosti («Možen je torej tisti stvarni stan, ki z upravičeno verovnostjo o njem domnevaš, da je, oziroma da je tak in tak») postavim iz istih razlogov nasproti to-le definicijo: **Možno je dejstvo, ki ga upravičeno domnevaš**. Kolike gore problemov pa leže tudi še za tema definicijama, vidi vsakdo, ki primerja s tem moja izvajanja v «Sistemu I.» (glej § 44. z vsemi njegovimi psihološkimi in spoznavnoteoretičnimi premisami!).

Stran 42., sreda: Kavzalni zakon, «da enakim vzrokom slede enaki učinki (causa aequat effectum)», ima pravzaprav dve plati, izmed katerih se glasi prva: **Kvalitativno enakim vzrokom slede kvalitativno enaki učinki**, druga pa: **Kvantitativno enakim vzrokom slede kvantitativno enaki učinki**, kar sem podrobneje razvil v «Uvodu» (Glej register: kavzalni zakoni). Ta distinkcija je tem važnejša, ker se le na njeni podlagi more in mora govoriti tudi o **duševni kavzalnosti**. Na mehansko področje je omejena namreč le druga, kvantitativna stran omenjenega kavzalnega načela in sicer ne zato, ker ni duševne kavzalnosti, temveč le zato, ker duševnost sploh ni **kvantitativnega** značaja v strogem, recimo matematičnem smislu besede, kar sem podrobno razložil tudi v «Uvodu» (str. 137.—147.). I za mehansko i za **duševno področje** pa velja omenjena prva, kvalitativna stran kavzalnega načela, kar ne sledi samo iz najsplošnejšega kavzalnega aksioma, da je vsako **realno**, — torej tudi duševno dogajanje — kavzalnonujno dogajanje (sicer bi bilo «slučajno»!), temveč posebe še iz obstoja **psihologije**, ki odkriva v vedno večji meri duševne kavzalne zakone, kar bi bilo v naprej izključeno, če bi duševnost ne bila podvržena vsaj kvalitativni strani omenjenega kavzalnega načela. Avtorjev posebni nasprotni argument, češ da sledi tvoje doživljanje «kot nujen, ‚motiviran‘ učinek iz nedeljive celote tvojega jaza in se izvrši vse po samosvojem bistvu tvojega individualnega jaza», tako da torej, ker se tvoj in sleherni jaz kot «celokupnost (ne vsota)» vseh dosedanjih doživljajev neprestano izpreminja, «in psihicis ni enakih vzrokov» je totalno pogrešen. «Jaz» je namreč v istem razmerju do svojih doživljajev kakor **kajstvo** do svojih **aktov**, torej na primer kakor tudi «kamen» na cesti do svojega premikanja itd.; kakor je kamen na cesti le neobhodni nositelj na primer svojega premikanja, kakor sploh katerihkoli svojih lastnosti in se torej **sam** ne sme pojmovati ne kot vsota in ne kot «celokupnost» teh lastnosti, tako je tudi **jaz** le neobhodni nositelj svojih doživljajev, ki se **sam** ne sme istovetiti ne z vsoto ne z avtorjevo celokupnostjo teh svojih doživljajev, kar sem podrobno razvil in utemeljil že v «Uvodu» (str. 57.—87.). Iz tega pa sledi, da baš glede razmerja med **kajstvom** in njegovimi **akti** (splošno: lastnostmi) ni nikake razlike med mehansko-fizikalnim in duševno-psihološkim področjem in torej v smislu avtorjeve argumentacije same tudi ne glede veljavnosti omenjenega kavzalnega načela, ki se — le mimogrede rečeno — sploh ne tiče razmerja aktov do odgovarjajočega kajstva, temveč le aktov do aktov!

Stran 43. (Zavisnost): Kar naziva tukaj avtor zavisnost ali **funkcijo**, ni nikakšna posebna relacija med dejstvi, temveč le **najsplošnejši** izraz za **implikativna** razmerja med dejstvi sploh. Tudi avtorjeva definicija zavisnosti, «da vselej, ko se spremeni eden izmed obeh členov relacije, se obenem spremeni i

drugi, vsebuje le najsplošnejše jedro i že omenjenega **kavzalnega** i od avtorja pozneje (str. 46.) orisanega **razložnega** ali **posledičnega** razmerja: tudi tukaj se s premembo enega obeh členov (vzrok ali razlog) premeni na zakonit način i drugi (učinek ali posledica). Primerjaj «Sistem I.» (register: vzrok — razlog).

Stran 44. in 45: Avtorjev obris **smoternosti** ali **finalnosti** je prepovršen, da bi mogel ovreči še dandanes razširjeno naziranje, da je «smoternost» le «antro-pomorfski» izraz za to, kar je v svojem jedru pravzaprav le **kavzalno** razmerje. Da temu ni tako, to je, da je smoternost res prava, samosvoja relacija, ki se ne sme zamenjati s kavzalno, sem skušal dokazati v «Sistemu I.» (glej register: sredstvo-smoter, finalno razmerje).

Stran 52., spodaj: Avtorjeva definicija **načela protislovja** je zato netočna, ker ima avtor v mislih očitno le **istinita dejstva** (stvarne stane), a ne vpoštevata takozvanih **samomožnih dejstev**, čeprav je poprej (str. 38.) sam pravilno izvajal, da je istinitost le gorenja meja možnosti. O samomožnih dejstvih pa ne velja avtorjevo načelo protislovja, kar kaže že okoliščina, da more **dve** sicer **nasprotnima** dejstvoma pripadati ista, namreč polovična možnost. Ista napaka se nadaljuje tudi pri avtorjevem obrisu **načela ali — ali** (principium exclusi tertii) na str. 54. Tudi to načelo velja le za popolnoma določene ali individualne, to je take predmete, ki jim n. pr. katerekoli lastnosti le ali **istinito** pripadajo ali **istinito** ne pripadajo, torej n. pr. za to določeno in pravkar pred menoj nahajajočo se mizo; ne velja pa to načelo za vse **splošne** predmete. Prim. «Sistem I.» § 16. in mojo kritiko Mahničevega načela «aut — aut» v «Njivi», 1921. (v drugi razpravi o A. Mahničju).

Stran 58., zgoraj: Glede najvažnejših težkoč, ki jih vsebuje tukaj kljub dodani pripombi pač prešibko orisani problem razvidnosti, primerjaj moj poskus rešitve tega problema v «Sistemu I.» (§ 44.).

Stran 63., spodaj: Avtorjeva postavka, «da se **apriori resnične sodbe ne dajo dalje utemeljevati**», velja le za **prvine** aprijornega spoznavanja kakor $a = a$, rdeče ni zeleno, $1 \times 1 = 1$, celota je večja kot del, prostor ima razsežnost, *facta infecta fieri non possunt* itd., **nikakor pa ne za kompleksna aprijorna spoznavanja**, kakor jih kopičijo baš vse aprijorne vede (matematika, predmetna teorija, logika itd.). Tudi tukaj avtor sam sebi nasprotuje, ker govori dalje zgoraj (str. 58.) sam o neposredni in posredni razvidnosti in navaja tudi primere za aprijorno posredno razvidnost. Iz vsega tega sledi, da baš glede tega prašanja ni nikake razlike med aposterijornimi in aprijornimi spoznavanji, ker nahajamo tukaj kakor tam neposredno spoznavne prvine (pravkar deži, kamen leži tu na cesti, živim itd.; $a = a$, $1 \times 1 = 1$ itd.) na eni strani in le posredno (to je potom utemeljitve) uvidevne komplekse na drugi (telesa padajo na tla, toplota razteza kovino, človek je marljiv itd. — vsi kompleksni zakoni matematike, množinske in predmetne teorije sploh, logike itd.). O bistvu aprijornega in aposterijornega spoznavanja sem pa govoril tekom **uvodnih misli** «Sistema I.» (glej register: a priori — a posteriori, spoznavanje aprijorno in aposterijorno); kjer razvijam iz svojega stališča podrobno tudi to, kar obravnava avtor na str. 60.—63.

O sklepu. (štr. 64. — 79.)

Stran 73., sreda: Občna sodba «Človek je umrljiv» bi torej le tedaj mogla **utemeljiti** konkluzijo, da je Caius umrljiv, če bi bila v resnici «**kajstveno-občna**» sodba v avtorjevem smislu besede; v tem slučaju bi pa ta sodba morala biti (tudi po avtorju samem! prim. str. 63. zgoraj) hkrati **aprijorna** sodba, kar pa evidentno ni: Da je človek umrljiv, je seveda jasno, a tega ne vemo a priori,

temveč le na podlagi vseh dosedanjih posameznih smrtnih slučajev, torej na empirično-induktiven način. Sodba «Človek je umrljiv» je in ostane torej le «izkustveno-občna» sodba in zato nikakor ne gre, da bi reševali njen pomen za silogistično utemeljevanje z rekurzom na kak apriorni značaj njene veljavnosti. Iz tega pa še daleko ne sledi, da bi se take in podobne izkustveno-občne sodbe torej ne mogle z dobrim smislom vporabljeni kot premise odgovarjajočih konkluzij; če bi bilo temu tako, tedaj bi sploh noben naravoslovni zakon ne imel **prave spoznavne** sklepne vrednosti: znano pa je, da se poslužujejo naravoslovci takih zakonov (= izkustveno-občnih sodb, oziroma dejstev) v neštetihih slučajih tudi za pridobivanje **novih in pravih** posameznih «spoznatkov». *France Veber.*

Alfons Daudet: Sappho. S francuskega prevedo Milan S. Nedić. Drugo, pregledano izdanje. 1921. Izdanje S. B. Cvijanovića u Beogradu.

Med francoskimi naturalisti je gotovo najtoplejši in najprikupnejši A. Daudet, ki mu je mlada leta obsijalo južno solnce, puščajoč sledove žarkih zlatih žarkov tudi na njegovih delih. Toda dasiravno ni ostal le pri svojih slikovitih in srčno pisanih «Pismih iz mojega mlina» in po vzgledu svojih tovarišev naturalistov napisal vrsto romanov, ki jim je vsebina zajeta iz šumnega in hrupnega meščanskega življenja Lyona in Pariza, je vendar vtisnil vsem svojim delom sočnost in svežost, ki mu je bila lastna kot temperamentnemu južnemu Francozu in ki ga je močno razlikovala od zdravniško hladnega Zola. Zelo uspelo in razširjeno delo je tudi njegov roman «Sappho», živa slika trgajočega se življenja, prikazana z ognjevito silo in redko odličnostjo.

Tu nas Daudet seznanja z življenjem umetnikov in veseljakov bogatašev, odgrinjajoč nam tragedije, ki se odigravajo po ateljejih in salonih. Jedro romana tvori bolna ljubezen med mladim in zdravim Jan d'Armandijem in nesrečnim dekletom Fani Legrandovo (Sappho!) in se konča z razsulom Janovega življenja.

Že pred leti smo dobili tudi mi to delo v sijajnem Župančičevem prevodu. zdaj pa je podjetno Cvijanovićevo založništvo izdalo ta roman že v drugič v srbohrvaščini in se čita prav gladko ter ga ne moti kopica iz vseh jezikov nabranih besednih skovank, kakršne najdemo pogosto v sličnih izdajah.

Miran Jarc.

Kronika.

Prof. M. Murko o «početkih jedinstvenega književnega jezika Hrvatov in Srbov». Pod označenim naslovom je napisal Murko za Baudouinov zbornik: *Prace lingwistyczne ofiarowane Janowi Baudouinowi de Courtenay dla uczczenia jego dzialalnosci naukowej 1868—1921, Kraków 1921*, članek (str. 116—124), ki zasluži, da se z glavno njegovo vsebino seznanijo tudi taki južnoslovanski krogi, ki sicer ne bodo segli po Baudouinovem zborniku.

Murko predočuje v kratkih potezah zavedne starejše poskuse od 16. stoletja naprej, da se proklamira za južne Slované «do Carigrada», specijalno torej za Hrvate in Srbe, enoten književni jezik, podaja kratke sezname starejših tiskane dalmatinsko-čakavske (od 1495. l.) in dubrovniške «lepe» literature (od 1549. l.) ter se mudi zlasti pri tistih pisateljih, počeniši s Kašićem (1604), ki jim bosensko narečje ni bilo rodno, a so ga kljub temu rabili in s tem pripravljali pot njegovi končni zmagi. Na koncu članka more Murko po pravici

konstatirati, da «je ostala Kašičeva tradicija živa do zagrebškega ilirizma, ki je od l. 1830. skušal zediniti vse Jugoslovane ter je res pripravil tla za književno jedinstvo Hrvatov in Srbov, ki pa je postalo mogoče šele po velikih reformah Vuka Karadžića pri Srbih». Tukaj naj navedem še besede, s katerimi Murko svoj članek začenja: «Med največje uspehe kulturnega napredka južnih Slovanov v 19. stoletju spada jedinstvo književnega jezika Hrvatov in Srbov, ki so ga proglasili glavni srbski in hrvatski učenjaki in pisatelji in z njimi Slovenec Miklošič l. 1850. na Dunaju».

Problem, ki si ga je Murko stavil, tiči v odgovoru na vprašanje: z a k a j ni postal skupni srbohrvatski jezik niti dalmatinsko-čakavski niti dubrovniško-jekavski, ampak sta se porinili obe starejši literarni narečji vključno s nasprotnim naporom na stran ter nadomestili z bosenskim, oziroma hercegovskim. Murko ocenjuje vlogo pojma «lepote» in pa «čistote» jezika ter vlogo nove filologije pri tem vprašanju, zadovoljiv in po mojih mislih tudi pravilen odgovor pa dobi v ideologiji jezuitov: «Pametno so določili voditelji naše družbe, da se priučijo oni, ki naj vzgajajo kak narod, tistemu domačemu narečju, ki je najbolj razširjeno». To praktično načelo kozmopolitskih jezuitov je izdal Kašič, ki se je na tej osnovi poprijel bosenskega narečja, že 1604. l. v svoji gramatiki, a Murkova zasluga je, da se bo moralo odslej v naši literarni in kulturni zgodovini primerno vpoštevati.

Trditve, da hrvatski protestanti, ki jim je služil tiskani hrvaški lekcijonar kot eden izmed glavnih virov, «tega niso priznali» (118), jaz ne bi kar tako povzel po Polovičevi razpravi v Trubarjevem zborniku. Saj Trubar navaja v predgovoru k Novemu testamentu l. 1557. l. med viri tudi «hrvaški misal», ki se je natisnil malo prej v Benetkah z latinskimi črkami. To more biti le Bernardinov lekcijonar iz 1544. l.

Kjer se omenjajo poskusi enotnega literarnega jezika za južne Slovane, bi se moral po mojih mislih omeniti tudi poskus Petra Pavla Vergerija. Vergerijev spis: «Dialogi quatuor de libro, quem Stanislaus Hosijsus, Germano Polonus, episcopus varmiensis proximo superiore anno (= 1558), contra Brentium et Vergerium Coloniae edidit» iz 1559. l. je imela naša literarna in kulturna zgodovina že sicer doslej malce v evidenci, toda samo po izvlečkih, ki jih je objavil 1799. l. Schnurrer v svojem znamenitem «Bücherdrucku» (23). V ljubljanski studijski biblioteki pa sem našel Vergerijev original sam (12.801—7). Tam se nahaja precej več nego je posnel Schnurrer. Trubarjevemu pismu z dne 2. januarja 1560. verjamem, da ni Verger do takrat «niti prevedel iz biblije ali kake druge knjige v hrvaški jezik ničesar, in sicer zato ne, ker slovanski ali hrvaški ne ume dobro niti govoriti, še manj prevajati». Praktično torej ni znal Verger dobro nobenega slovanskega jezika. Na drugi strani je pa poznal hrvaške glagoljaše in vedel, kod vse se rabi slovanski jezik v cerkvi: «Verger je imel najprej v Iliriji, namreč v Modrušu, potem pa v svoji domovini (t. j. Kopru) škofijo... Od Vergerija sem namreč večkrat slišal, da se čita maša v obeh škofijah, Modruški in Koprski, ponekod v latinskem, ponekod v slovanskem jeziku, pa ne samo tam, ampak tudi po Kranjskem, Hrvaškem in drugod (Dialogus III, 62 b). Dalje je čital Žige Herbersteina knjigo Commentari rerum moscovitarum (61 b) ter bil prilično poučen o razprostranjenosti Slovanov. Iz ideologije človeka, ki nobenega slovanskega jezika ni dobro poznal, je čisto umljivo, da so se mu zdeli vsi ti slovanski jeziki le narečja enega skupnega jezika, Slovani kot skupina, pri kateri se dá glede literarnega jezika postopati po primeru «Germanije, Italije, Francoske, Španije»: «(slovanski) prevodi bi se

morali prilagoditi tistemu dijalektu, ki je bolj razširjen, da bi mogel en prevod zadostiti obenem mnogim» (62 a), «da bi ga mogli razumeti tudi drugi slovanski narodi, vsaj glavni (praecipui), in sicer v prvem redu Dalmatinci» (63 a). In zdi se mu, da bi to «ne bilo težko doseči» (62 a). Že Vergerij pozna torej moment široke razprostranjenosti, ki so ga pozneje jezuiti za Hrvate in Srbe nevedé tako blagonosno poudarili, sicer pa meri na neki umeten jezik, ki bi naj segal preko hrvaškosrbskih mej in čigar podlaga bi imela biti menda cerkvena slovenščina. Torej ne določen živ dijalekt! In za tega gre: favoriziranje živega narodnega jezika mesto tujega ali mrtvega ali umetnega pomeni literarni napredek!

Kje korenini vpoštevanje živega jezika od strani jezuitov? ³ Zame ni nobena dvoma, da jim ga je vsilila praksa reformacije. Praksa, pravim, ne teorija a la Vergerijeva! Kako so mislili nekateri pristaši rimske cerkve o rabi živega, zlasti slovanskega narodnega jezika v cerkvi tudi še med reformacijo, zato nam je klasična priča že omenjeni škof Hosijsuz, Vergerijev sodobnik in protivnik. Njegove knjige proti Vergeriju in Brenzu sicer nimam pri roki, toda Vergerij je ponatisnil iz nje v III. svojem dijalogu vse, kar nas tukaj zanima. Hosijsuz izhaja sploh iz stališča, da so «prinesli prevodi svetih knjig v narodne jezike cerkvi božji mnogo škode» (Vergerij 62 a). O razprostranitvi Slovanov je tudi Hosijsuz precej dobro poučen; znani so mu Čehi, Moravljani, Kašubi, Kusi, Moskoviti, «Svetii», Dalmatinci, Bošnjaki, Hrvati, «Rascijani» in Srbi, a ravno ta obilica ga moti: «Ako hočemo prirediti tako mnogo in tako različnih prevodov svetega pisma, da bi zadovoljili vse te narode, se bode moglo komaj vse v redu poskrbeti, kdo pa naj skrbi za to, da se ne vrine v prevode nobena pomota, če bo imelo vsako pleme (gens) v svojem narečju svete molitve in branje?» (61 b). Temu škofu so se zdeli še tudi 1558. l. celo prevodi najvsakdanjših molitev v narodne jezike nepotrebni: «Očenaš imamō preveden v narodni jezik (= poljski), toda koliko jih boš našel, ki bi razumeli v njem vsaj vsako tretjo besedo, vsaj po črki? Iz nevedne množice komaj vsakega stotega, da o zmislu sploh molčim» (61 a).

Fr. Kidrič.

O dadaizmu. Njegovi najbolj zagrizeni zagovorniki so krali pametno krenili na pot uglajenega klasicizma. Ta ali oni pristaš pa seveda poreče, da struja še nikdar in nikoli ni tolikanj procvitala, češ, z naglim pokopavanjem se najlepše dokazuje, kako zelo je «dada» v napotje miroljubnim literatom, slikarjem in glasbenikom. Umetnost, ki je bila dosihdob sinekura, je po dadaini zaslugi postala baje pekel.

Početkom decembra l. 1921. so novine razglasile, da pripravljajo dadaisti sedemnajst razstav v Parizu, od teh priredi prvo ameriški slikar Nan Ray, štirinajst na Španskem, dvanajst v Londonu, sedemindvajset na Nemškem, devet v Italiji, tri v Jugoslaviji, sedem na Švedskem in devetindvajset v Združenih državah. Kakor piše Vaudéremovo glasilo «Miroir des Lettres», je doseglo dadaino gibanje vrhunec l. 1920. V naslednjem letu pa je nedoraslemu Pegazu jela pojmati sapa. Škoda. Zakaj dadaisti ne skrivijo lasu nikomur, le nekoliko pestrosti zanašajo menda v slovstveno enoličnost. «Nekateri kažejo resnične književniške darove», trdi omenjeni dramatik v svojem Slovstvenem Ogledalu, «saj jim ne manjka hudomušnosti, in celotna skupina zastopa dokaj krepka gesla, kakor so pač vsa zanikujoča gesla.»

Njih nauk? Ravnopravnost idej učijo, enakost vtisov, misli, čustev, dojmov, zaznav. «Kaj je krasno? kaj je grdo? kaj je veliko, močno, šibko? Kaj je Carpentier, Renan, Foch? Ne znam. Kaj sem jaz? Ne znam. Ne znam. Ne znam.

znam.» Tako je izrazil svoja načela eden prvoboritelj. Vasli mika čitati vzorec dadaistovske umetnosti? Evo vam dvoje kitic od Andreja Bretona in Filipa Soupaulta:

«Težje in težje postaja prijemati mojo glavo radi trnov. Pojdite, dragi prijatelj, proti ribjemu trgu. V očeh zlatice sem opazil kolesce, ki se je sukalo liki kolesje v uri. Velel sem poslati žival gospodu Richepinu, da bi mu dal misliti.»

«Sedaj se niham na padanju listja in pri spanju držim glavo v perju kakor v ponvi. Vse me pušča brezbržnega, počevši s čudnimi signali, na katerih se je izkazalo ljubosumje prahu.»

Fernandu Vaudéremu se stvarca še ni zdela ravno nevšečna. Človek se ziblje v prerivanju in suvanju besed. Smehljamo se njih muhastim zvezam. Še na misel vam ne hodi, da bi pojмили. V ostalem pa cela reč vpliva pomirljivo.

Ko pa je iskal drugih vzrokov svoji blagohotnosti, je zasledil, da ga veže prijateljstvo s pravima ustanoviteljema dadaine smeri. V veliko presenečenje izvemo, da sta to Faivre Abel in Sem.

Moja trditev ni šala, razlaga Vaudérem, ampak resno izkustvo. Rečena gospoda se v samoti že več let udajata nekakšni blaznosti, ki ju tira v besedno bruhanje, pri katerem izrazi vro, vrvarjo, se zadevajo in prepletajo v neverjetni zmedi. Popada ju govorniška pijanost, nujna potreba, da si olajšata duha, oziroma živce z izpuščanjem brezveznih rečenic. A ne sledu ne tiru o mazaški burki, ne duha ne sluha o ateljejskem ali ponarejenem dadaizmu. Pri njiju je to celoviti dadaizem; dada brez izbire in ovire. Ko sem se hotel v njem izkazati tudi jaz, mi je izpodletelo zbog preobilne skladnje in logike. Moji prvenci ne bogljenci so vsebovali še vedno kolikor toliko smisla, moji stavki so premogli osebek, dopovedek, prilastek. Na Faivrov in Semov nasvet sem se odrekel vaju, za katere mi je nedostajalo poklica.

Z uslužno naklonjenostjo, vendar i z opreznostjo, sta vzela prizadeta moža svoje očetovstvo na znanje. Nemudoma sta sporočila sijajnemu novičarju Pariske Revije: «Ti kratki popadki zavedne ter urejene prismojenosti so za naju zgolj igra, odpočitek, a nikakor književniški sistem. Ampak vi, sta dostavila, vi sami ste bili večji dadaist, nego se vam ljubi priznati. Dokaz tole vaše pisemce:

Chantilly, 15. septembra 1913.

Pavel je v Saumuru. Z dvigalom št. 8 podi nonobstante. Človek bi se smatral za popolne nič.

Večerni vlak bo samo napol spal. Ubožen je ter izgublja svoje perje. Pavel mu ponuja škatlo ihtenja z resami. To je diskretno kakor starček v solati.

«Če sva midva očeta, sklejata Faivre in Sem, ste pa vi blagi striček dadaizmu.»

Vaudérem se brani, češ, podpis na gorenjem lističu je bodisi nečitljiv ali pa spretno potvorjen, ako nista naša humorista sama izgotovila te listine za slovstveno zgodovino.

Prosluli G. Ribemont-Dessaignes je objavil 20. decembra 1921. v Journal du Peuple, svobodni tribuni za vse svobodnike, svojo umetniško veroizpoved Le Dadapolite, češ, «dada» ni zgolj artistska šola, temveč njegovo delovanje se razteza na vse panoge človeškega nehanja. Bra v mravljišče, to je dada v družbi: vse vrvi ter izkuša skriti jajčeca in imovino.

Družba beži tuleč, z eno roko na trebuhu, z drugo v žepu. Beži ter odnaša svoje Gioconde in palme vsakojakih svojih generalov. Spotoma mežika, prenehava rjuti, pobira pljunko, meneč, da so cukrčki.

Prekucuhi se pa jezé. Sicer oni so tudi za rušenje podedovanih naprav, nikakor pa ne za odpravo vrednot. In čim so prekucnili družabni red, ga čez noč obrnili, kakor n. pr. bi zasakali električnega petelina, so naslednje jutro že ustanovili novo hierarhijo vrednot, izrecnejšo in tršo mimo nekdanje.

Dada ne veruje nič bolj v navrstveno nego-li v umetnostno ali znanstveno vrednoto. Novi red mu ne vzbuja večjega spoštovanja nego prejšnji. Ne verjame v resnico. Nikakor ne more prav razbrati te strahovite slepote, ki vselej eno stvar nadomesti z drugo. Dada je popolno zanikanje. Primerjati ga ni mogoče niti z nihilizmom, ki pozna le telesno uničenje. Tukaj tiči brez dvoma vzrok revolucionarske mrznje do novega svetovnega nazora. Komunizem meni, da gremo predaleč; a mi ne vidimo prav jasno, v čem je on revolucionaren. In vendar, goli pogled na buržujsko omiko nas meče prekucuhom v naročaj; dajte, razbijajte, pokončajte vse.

(Konec prihodnjič.)

A. Debeljak.

Nove knjige.

Uredništvo je prejelo v oceno sledeče knjige (z zvezdico * označene so natisnjene v cirilici):

Čapek, K. Rossum's Universal Robots. Kolektivna drama v treh dejanjih s predigro. Poslovenil Osip Šest. Ljubljana. Zvezna tiskarna. 1921. 77 str.

Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino. Urejajo in izdajajo: Fr. Kidrič, R. Nahtigal, Fr. Ramovš. III. letnik. 1. in 2. snopič. Ljubljana. 1921. 72 str. Na leto 80 K.

Golia, Pavel. Večerna pesmarica. Ljubljana. Slovenska Matica. 1921. 90 str.

Heller, Frank. Blagajna velikega vojvode. Roman. Iz švedščine preložil F. J. o. Ljubljana. Založilo «Jutro». 1921. 164 str., 10 Din, po pošti 75 p več. (Knjižnica «Jutra», zv. 2.)

Mérimée, Prosper. Karmen. Poslovenil Vladimir Levstik, Ljubljana. Zvezna tiskarna. 1921. 95 str. Broširano 7 Din 50 p. (Narodna knjižnica, snopič 32—33.)

Misel, socialna. I. letnik. Mesečnik. Urejata A. Gosar in F. Terseglav. Ljubljana. Januar 1922. 40 str. Na leto 25 Din.

Santé, vers la. Revue mensuelle. Vol. III. No. 1. Genève. Ligue des Sociétés de la Croix-Rouge. Janvier 1922. 48 str. Na leto 3 frs. suisses.

Strindberg, August. Otac. Gospodjica Julija. Zagreb. Pozorišna biblioteka. Knjiga IV. 1921. 94 str. 28 K.

* **Strindberg, Avgust.** Gospodjica Julija. Naturalistička tragedija. (Sa predgovorom od samog pisca.) Preveo Djuro Banjac. Beograd. S. B. Cvijanović. 1922. 94 str. 5 Din.

Stritar, Josip. Sónnikovi. Ljubljana. Tiskovna zadruga. 1921. 173 str. 7 Din, po pošti 75 p več. (Prosveti in zabavi, 4.)

Věstník, národopisný českoslovanský. Ročník XV. Č. 1. Izhaja četrletno. Rediguje J. Polívka. Praha. Společnost národopisného mušea. 1921. 107 str. 20 Kč.

Josipa Jurčiča zbrani spisi.

Druga izdaja. Uredil dr. Ivan Prijatelj.

Vabimo slovensko občinstvo na naročbo nove izdaje Jurčičevih zbranih spisov, s katerimi otvarja „Tiskovna zadruga“ svoje izdanje „Slovenskih pisateljev“. Dosedanja Levčeva izdaja je deloma že pošla, deloma ne odgovarja modernim zahtevam izdanj klasikov, ker nam n e nudi vsega Jurčiča in je brez potrebnega literarnega tolmača. Zanimanje za literarna vprašanja med našim razumništvom raste. Odtod izvira potreba take izdaje, kakršna želi biti ta, ki hoče podati občinstvu vse Jurčičeve leposlovne izvirne in preložene, dovršene in nedovršene spise, njegove kritične in biografske eseje, publicistične podlistke, najvažnejše politične članke, pisateljev življenjepis in njegovo korespondenco. V urednikovih uvodih se naj označuje delo, obsežno v dotičnem zvezku, v zaključnih urednikovih opombah pa naj se pridružuje stvarni tolmač, opremljen s splošno zanimivimi literarnimi beležkami in dopolnjujočimi podatki iz ostaline.

Po teh načelih je uredil *dr. Ivan Prijatelj* Jurčičeve zbrane spise, ki izidejo približno v šestnajstih zvezkih, po obsegu dvakrat tolikih, kakor so bili Levčevi.

Ravnokar je izšel prvi zvezek, ki prinaša na 528 straneh sledečo vsebino: Urednikov uvod. Pesmi. Narodne pravljice in pripovedke (O Rojenicah. Pripovedka o beli kači. Stari vojščak. Pripovedka o sv. Gregorju. O angelu. O nadlogi. O bogatem kmetu in njegovi hčeri. Brat in ljubi. Kako so trije bratje hudiču služili. Kaj ni nikoli bilo in nikoli ne bo. Deklica in Pesoglavci.) — Obri in Avari. Kres pri Slovencih. Mogile pri Virju in narodna pravljica o njih. Slovenske narodne pripovedi in pravljice. — Spomini na deda (Zakrpana Višnja gora, raztrgan Žuženberk. Pozimski večer na slovenski preji. Jama, po kateri se pride na drugi svet. Kaj se pripoveduje v Križmanovem prerokovanju.) — Prazna vera. Uboštvo in bogastvo. Jesensko noč med slovenskimi polharji. Juri Kozjak. Domen. Urednikove opombe.

Cena broširani knjigi 12 K, s poštnino 70 vin. več. Naroča se pri „Tiskovni zadrugi“ v Ljubljani, Sodna ulica 6.

Ljubljanska kreditna banka

v Ljubljani

Stritarjeva ulica šte. 2

= Delniška glavnica:

K 50,000.000

Rezervni zakladi okoli:

K 45,000.000

Obrestuje vloge v tekočem računu in na knjižice najugodnejše.

Kupuje in prodaja devize, valute in efekte vseh vrst. Eskontuje in vnovčuje menice in device na tu- in inozemska mesta.

Sprejema vsa borzna naročila na tu- in inozemske borze in jih izvršuje najugodnejše.

Daje vsakovrstne predujme na blago, efekte itd.

Dovoljuje vsakovrstne kredite pod najugodnejšimi pogoji.

Daje informacije o vseh v bančno stroko spadajočih zadevah.

Naslov brzojavkam: Banka, Ljubljana. -- Telefon šte. 261 in 413.

Račun pri čekovnem zavodu v Ljubljani šte. 10.509.

PODRUŽNICE:

BREŽICE, CELJE, GORICA, KRANJ, MARIBOR, NOVI SAD,
PTUJ, SARAJEVO, SPLIT, TRST.

DELNIŠKA TISKARNA, d. d.

LJUBLJANA

MIKLOŠIČEVA C. ŠT. 16

TELEFON 132

BRZOJAVI: DELTISK

LJUBLJANA

MIKLOŠIČEVA C. ŠT. 16

ČEKOVNI ZAVOD

ŠTEV. 11.630

Izdeluje vse tiskovine do najumetnejšega barvotiska, kakor tudi natiskuje liste, časopise, trgovinske in uradne tiskovine — Vsa ta dela izvršuje kar najhitreje in po strogo strokovnih pravilih

Obenem priporoča svojo najbolje urejeno **knjigoveznico**, ki izvršuje knjigoveška dela od najpreprostejše do najfinejše vrste

NAROČAJTE KNJIGE TISKOVNE ZADRUGE

v Ljubljani, Prešernova ulica 54.

Za priporočeno pošiljatev je treba k poštnini priračunati še 1 Din.

- Dr. Fr. Goršič: **Socialna zaščita dece in mladine.** (Zbirka političnih, gospodarskih in socialnih spisov. IX. zv.) Broš. 10 Din. po pošti 75 p več.
- Dr. J. Tičar: **Boj nalezljivim boleznim.** (Zbirka političnih, gospodarskih in socialnih spisov. X. zv.) Broš. 10 Din. po pošti 75 p več.

Zbirka «Slovenski pisatelji».

Urednik dr. Ivan Prijatelj.

- Josipa Jurčiča zbrani spisi.
I. in II. zvezek. Broš. po 10 Din. po pošti po 1 Din 50 p več.
- Simona Jenka zbrani spisi. Uredil dr. J. Glonar.
11 Din. po pošti 1 Din 50 p več.
- Dr. Iv. Tavčarja zbrani spisi. VI. zvezek.
Broš. 19 Din. po pošti 1 Din 50 p več.
- Stritarjeva antologija. Uredil dr. Iv. Prijatelj.
Broš. 8 Din. vez. 11 Din. po pošti 1 Din več.
- Cankarjev Zbornik. Uredil dr. J. Glonar.
Broš. 18 Din. vez. 21 Din. po pošti 1 Din več.

Izven zbirke:

- Fr. Zbašnik: **Pesmi.**
Broš. 8 Din. vez. 15 Din. po pošti 50 p več.
- Fr. Milčinski: **Drobiž. Zbirka humoresk.**
Broš. 10 Din. vez. 13 Din. po pošti 1 Din več.
- Anton Novačan: **Veleja. Drama.**
Broš. 7 Din. vez. 10 Din. po pošti 75 p več.
- Damiir Feigel: **Tik za fronto.**
Broš. 10 Din. vez. 13 Din. po pošti 75 p več.
- Ante Debeljak: **Solnce in senca. Pesmi.**
Broš. 4 Din. vez. 7 Din. po pošti 50 p več.
- Ivan Lah: **Noč na Hmeljniku.**
Broš. 4 Din. po pošti 25 p več.
- Simon Jenko: **Pesmi.**
Broš. 4 Din. vez. 7 Din. po pošti 50 p več.

Zbirka «Prosveti in zabavi».

- Igo Kaš: **Dalmatinske povesti.**
Broš. 4 Din. vez. 6 Din. po pošti 50 p več.
- Jos. Starč: **Lisjakova hči. Povest.**
Broš. 4 Din. vez. 6 Din. po pošti 50 p več.
- Dr. H. Dolencec: **Izbrani spisi.**
Broš. 5 Din. vez. 7 Din. po pošti 50 p več.
- J. Stritar: **Sodnikovi. Povest.**
Broš. 7 Din. vez. 10 Din.

Zbirka Mladinskih spisov.

- Čika Jova-Gradnik: **Pisani oblaki.**
Vez. 7 Din. po pošti 40 p več.
- Dr. Ivo Šorli: **Bob in Tedi, dva neugnanca.**
Broš. 6 Din. vez. 5 Din. po pošti 75 p več.
- Čika Jova Zmaj-Gradnik: **Kalamandarija. Otroške pesmi.**
Vez. 5 Din. po pošti 35 p več.
- I. Waschietova: **Pravljice. Z barvanimi slikami.**
Vez. 11 Din. po pošti 50 p več.

Zbirka Prevodne knjižnice.

- F. M. Dostojevskij: **Besi. Roman v treh delih.**
Broš. v dveh zvezkih 13 Din. vez. v eni knjigi 18 Din. po pošti 2 Din več.

- Edmond u. Goncourt, **Dekle Eliza.**
Broš. 5 Din. vez. 7 Din. po pošti 60 p več.
- Mig. Cervantes: **Tri novele.**
Broš. 4 Din. vez. 7 Din. po pošti 50 p več.
- Anatole France: **Pingvinski otok.**
Broš. 11 Din. vez. 14 Din. po pošti 1 Din več.
- Barbusse: **Ogenj. Roman.**
Br. s. 18 Din. vez. 21 Din

- A. Čehov: **Sosedje in druge novele.**
Broš. 5 Din. vez. 7 Din. po pošti 50 p več.

Shakespearejeva dramatična dela.

Prevel Oton Zupančič.

- Sen kresne noči.
Broš. 8 Din. vez. 11 Din. po pošti 50 p več.
- Mazbeth.
Broš. 8 Din. vez. 10 Din. 50 p, po pošti 75 p več.

«Pota in cilji».

Zbirka poljudno-znanstvenih spisov.

- I. in II. zv.: A. Melik: **Zgodovina Srbov, Hrvatov in Slovencev.**
I. del. vez. 6 Din; II. del. vez. 12 Din. Za oba zvezka po pošti 2 Din 25 p več.
- III. in IV. zv.: Dr. Fr. Veber: **Uvod v filozofijo.**
18 Din. po pošti 1 Din več.
- V. in VI. zv.: A. Melik: **Zemljepis kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev.**
15 Din. po pošti 1 Din 15 p več.
- VII. do IX. zv.: Dr. Prijatelj: **Predhodniki in idejni utemeljitelji ruskega realizma.**
Cena mehko vezani knjigi 23 Din. po pošti 1 Din 50 p več.

Zbirka političnih, gospodarskih in socialnih spisov.

- Dr. Derč: **Dojenček.**
Broš. 4 Din. po pošti 35 p več.
- Št. Sagadin: **Naš sadašnji ustavni položaj.**
Broš. 4 Din. po pošti 35 p več.
- L. Pitamic, **Pravo in revolucija.**
Broš. 2 Din. po pošti 25 p več.
- Dokumenti o jadranskem vprašanju.**
Broš. 5 Din. po pošti 35 p več.
- A. Ogris: **Borba za jugoslovansko državo.**
Broš. 8 Din. po pošti 35 p več.
- VI. Corović: **Rasa in vera v srbski prošlosti.**
Broš. 4 Din. po pošti 35 p več.

Razne brošure.

- Fr. Hešič: **Vežbenica hrvatsko-srbskega jezika.**
18 Din 50 p, po pošti 1 Din več.
- Ustava kraljevine SHS.**
3 Din. po pošti 25 p več.
- Fr. Heller: **Prigode gospoda Collina.**
5 Din. po pošti 75 p več.
- Ljubljanski zvon. Mesečnik za književnost in prosveto.
Letnik 1919: 30 Din; letnik 1920: 30 Din; letnik 1921: 50 Din, po pošti 5 Din več.